

HRVATSKI USTAVNOPRAVNI JEZIK U 2. POLOVICI 19. STOLJEĆA

Na temelju temeljnih hrvatskih ustavnih zakona, koji su objavljeni od 1853. do 1887. godine autor će istražiti općejezičnu problematiku toga razdoblja i njezin odnos prema ondašnjoj kodifikacijskoj normi, zatim terminološku problematiku s različitih gledišta, na čemu će i biti težište istraživanja.

U V O D

Hrvatski jezik druge polovice 19. stoljeća relativno je dobro poznat, istražen. Ovdje ćemo razmatrati taj jezik u jednom posebnom uporabnom području, tj. u pravu. Pravna uporaba hrvatskoga jezika dosta je stara i proširena. Hrvatski se jezik doduše upotrebljavao na nižim razinama i bio trajno potiskivan usporednom uporabom njegovih živih i mrtvih takmaca. Bilo bi veoma zanimljivo i vrijedno za polivalentnost hrvatskoga jezika kao važan element njegove standardnosti istražiti i njegovu zastupljenost u pravnoj uporabi, ali se u ovom radu neću time baviti. Ovdje ću se ograničiti na ustavnopravni jezik druge polovice 19. stoljeća, tj. na jezik nekih temeljnih ustavnih zakona iz toga razdoblja.

Korpus koji će poslužiti kao osnova ovom istraživanju jesu neki temeljni hrvatski ustavni zakoni. Objavljivani su u *Zemaljsko-vladnom listu*, u *Zborniku zakona i naredaba valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, u *Zborniku ugarsko-hrvatskih skupnih zakona* i u *Obćinaru*. Obuhvaćaju razdoblje od 1853. do 1887. godine. Te je zakone Milan Smrekar sabrao u jednu knjigu i objavio 1888. godine pod nazivom *Ustavno zakonoslovje*. Ta će knjiga iz tehničkih razloga poslužiti kao osnovica jezičnih istraživanja, ali će uz svaki podatak u *Ustavnom zakonoslovju* biti naveden i podatak u izvorniku ako je različit. U *Ustavnom zakonoslovju* ti su zakoni raspoređeni tematski, bez obzira na kronološki red njihova objavljivanja.

Kako je terminološko proučavanje glavni zadatak ovoga rada, gradivo je podijeljeno u dva dijela, od kojih prvi dio (općejezična problematika) služi boljem razumijevanju drugoga dijela (terminološka problematika). Prvi dio obuhvaća pravopis, fonetiku, fonologiju i morfologiju. Sintaksa je ispuštena jer ona nije prijeko potrebna za bolje razumijevanje termina. Tvorba riječi naširoko je obrađena u drugom dijelu, u kojem su utvrđeni kriteriji izdvajanja naziva, te nazivi obrađeni po obliku, po starosti, po podrijetlu, a jedno je poglavlje posvećeno terminskoj sinonimiji.

Pri istraživanju naziva s bilo kojeg gledišta navodi se i broj koji označuje stranicu

u *Ustavnom zakonoslovju* na kojoj je potvrđen.

Budući da proučavam jezik hrvatskih ustavnih zakona, a ne termine znanstvene discipline ustavnog prava, javlja se mnogo termina koji su sasvim obični i svakome jasni. To je zato što ustav regulira vrlo raznolike odnose među ljudima i ljudskim zajednicama. Stoga će se tu naći termina koji se tiču ustavnog prava, a ne zadiru u druge pravne znanosti. Mnogi od tih termina u prvom su redu termini nekih drugih disciplina, ali posredno i ustavnopravni, time što su upotrijebljeni u ustavnim zakonima.

Zatim navodim popis važnijih kratica i literaturu kojom sam se služio pri ovom radu.

I. OPĆEJEZIČNA PROBLEMATIKA

U drugoj polovici 19. stoljeća u Hrvatskoj je već dominirala zagrebačka filološka škola sa svojim tipom hrvatskoga književnoga jezika. Njezina pravopisna i jezična rješenja bila su ondašnja norma u određenom smislu. Da bismo utvrdili koliko je ta norma vrijedila za naš korpus, tj. koliko su se izabrani ustavnopravni tekstovi pridržavali te norme, usporedit ćemo jezik i pravopis ustavnopravnih tekstova s ondašnjom normom. Pod tom normom razumjet ćemo jezik i pravopis sadržan u gramatikama glavnih predstavnika zagrebačke filološke škole Vjekoslava Babukića, Antuna Mažuranića i Adolfa Vebera Tkalčevića. Pri uspoređivanju uzet ćemo u obzir Babukićevu *Ilirsku slovnicu*, Zagreb 1854, Mažuranićevu *Slovnicu hrvatsku*, Zagreb 1859, i Veberovu *Slovnicu hrvatsku*, Zagreb 1871, 1873. i 1876.

1. PRAVOPIS

Gotovo u čitavoj drugoj polovici 19. stoljeća u Hrvatskoj je bio na snazi pretežno tradicionalni, organički, etimološki pravopis. To je u stvari bio morfonološki pravopis, zapravo kompromis, srednje rješenje između fonetskog i etimološkog. On praktično pomiruje fonetsko i etimološko načelo. Time se postiže glavna, neposredna svrha teksta da bude razumljiv. Spoj tih dvaju načela u pravopisu zagrebačka je filološka škola naslijedila i jasno formulirala (usp. MS str. 26–28). Takav je pravopis primijenjen u sabranim i izvornim tekstovima ustavnih zakona koje smo uzeli za korpus našega proučavanja. Dakako, pravopisno je pitanje bilo time samo načelno riješeno, ali je primjena tih načela u praksi bila velik problem, što se može vidjeti iz pravopisne raznolikosti tekstova istoga vremena. Stoga je dugo potrajala borba oko pojedinih pravopisnih problema (refleks jata, samoglasno *r*, jotovanje, genitivno *h*, pisanje fonema *ć* nastalog jotovanjem na tvorbenom šavu između osnove i sufiksa, pisanje fonema *š* ispred sufiksa *stvo* itd.). Ta je pravopisna borba trajala sve do potkraj 19. stoljeća. Osim spomenutih problema često je bilo teško praktično pomiriti ta dva načela. Ona su jasna, ali kako ih konkretno primi-

jeniti i gdje naći sredinu, bio je velik problem. Jasno je da će se ta pravopisna borba, traženje i nestabilnost odraziti i na našim izabranim tekstovima. To ćemo razmotriti uz pojedine pravopisne probleme.

Grafijski sustav i transkripcija

Grafijski se sustav sastojao od 27 (prema Mažuraniću) odnosno 28 (prema Veberu) slova, već prema tomu računa li se i popratni vokal *e* uz slogotvorno *r*. U našim tekstovima ima prema Mažuraniću 26, a prema Veberu 27 slova. Ilirski znak *ě* nigdje ne nalazimo u ustavnim tekstovima, bilo u izvornim ili u sabranim. Gramatičari nisu ubrajali digrame u grafeme. U tekstovima se nigdje ne nalazi grafem *đ*. Umjesto njega stoji digram *dj* ili *gj*, a u distribuciji tih digrama tekstovi se drže norme, tj. *dj* pišu samo u našim riječima, a *gj* "samo u tuđjih rečih, gdje je izvorno *g*" (VS 71, str. 21), samo je problematično kad je neka riječ naša, a kad nije i kad post je našom.

Glas *ć* prema normi se katkada pisao *č*, katkada *tj* radi čuvanja etimologije. Kao *tj* pisalo se u zbirnim imenicama, u instr. jd. imenica ž. roda na *t-*, u glag. imenicama na *-će* (*tje*). Takvo pisanje Veber je u svojoj slovnici 1876. godine reducirao samo na slučajeve kad se i izgovara *tj* nesliveno (pr. *tjerati* umjesto *ćerati*). Jasno je da je takva evolucija pisanja fonema *ć* prisutna i u našim izvornim tekstovima, a UZ piše *tj* samo kad se oba elementa i čuju, kako to normira Veber u trećem izdanju svoje slovnice, inače piše *ć*.

Način preuzimanja stranih riječi raznolik je između pojedinih izvornih ustavnih zakona, pa i unutar njih, a posebno u odnosu na sabrane tekstove: *eksekutiva* UZ 157, *komitent* UZ 131, *konsistorij* UZ 131, *komisija* UZ 138, *konfesijonalan* UZ 92, *arkiv* UZ 108, *gimnazij* UZ 133. Vidi se da su strane riječi i grafijski ponašene, tj. strani su grafemi zamijenjeni odgovarajućim našima, nema geminata itd. To osobito vrijedi za sabrane tekstove. Mnoge strane riječi drukčije su u izvornim tekstovima nego u sabranima. Evo nekoliko primjera gdje se to vidi: *rezultat* UZ 122 (: *resultat* ZVL), *kurza* (gen. jd.) UZ 121 (: *kursa* ZVL), *interese* (ak. mn.) UZ 124 (: *interesse* ZVL). Strane riječi iz zapadnoevropskih jezika primljene su najčešće neizmijenjeno: *bureau* UZ, *budget* UZ 108, ali i izmijenjeno: *inžinir* UZ 210.

Ne možemo ni očekivati u tome neki red kad ga ni u normi nije bilo.

Etimološko : fonetsko

Uz redovito *svečan*, *svečano*, *svečanost* javlja se iznimno i *svetčano* UZ 60, *svetčanost* UZ 62. Neke su riječi pisane samo etimološki: *srđca* UZ 62, *otca* UZ 60. U ZVL stoji *ortaštvo*, što Smrekar mijenja u *ortačtvo* UZ 120. Ipak u ZVL nalazimo samo *obći*, *družtvo*, *predšastnik* u istom zakonu i u drugima. Očito je dakle kolebanje, ali se ipak može utvrditi stanovita zakonitost. Na prefiksnoj granici vlada beziznimna etimologija u pravopisu, i to u izvornim i sabranim tekstovima, a do kolebanja dolazi isključivo na sufiksnoj šavu. U UZ ispred sufiksa *stvo* (i izvedenica od riječi s tim sufiksom) stoji

grafem *č*: *skrbništvo* UZ 91, *ortačtvo* UZ 120, *udioničtvovati* UZ 165, *štitičtvo* UZ 181. U izvornim tekstovima varira; naime u ZVL stoji grafem *š*, a u ostalima *č*. Gdje stoji grafem *č* u tom položaju, stoji zato da bi se sačuvalo načelo etimologije, ali istodobna odsutnost grafema *s* iza *č* svjedoči o nedosljednosti primjene toga načela.

Pisanje refleksa jata

Kakve su prijedloge davali pojedini predstavnici zagrebačke filološke škole, a kakve Bečki književni odgovor u vezi s pisanjem refleksa jata, pokazao je Jonke u svojim radovima iz područja hrvatske jezične povijesti toga razdoblja. U ustavnopravnim tekstovima nigdje se ne javlja grafem *ě* kao refleks jata, nego njegovi supstituti *ie*, *je* (*e*, *i*). Karakteristično je da se javlja iznimno i *ije*, ali samo u slučajevima kada u standardnoj hrvatskoj ortoepiji i u govori većine ijekavaca dvosložni izgovor dugoga jata ne dolazi u fakultativnoj alternaciji s jednosložnim diftonškim izgovorom: *smije* (3. l. sg. prez. od *smjeti*), *prije*.

Samoglasno r

Samoglasno, ili bolje slogotvorno *r* piše se u UZ bez popratnoga vokala, a u izvornim tekstovima stoji ispred njega popratni vokal *e* sve do 1870. godine. Te se godine i u podnaslovu ZZN mijenja "valjanih za kraljevinu Hèrvatsku" u "valjanih za kraljevinu Hrvatsku", ali se i kasnije ponekad potkrade popratni vokal.

Slovo j

Kad dođu u jednoj riječi dva samoglasnika jedan za drugim, norma nalaže da se u izgovoru mora umetnuti glas *j* da bi se izbjegao *zjiev*, a to se mora vidjeti i u pismu; mora se naime umetnuti slovo *j*. U našim tekstovima to se uglavnom provodi: *dijecezanski* UZ 90, *inicijativa* UZ 69, *inicijirati* UZ 92, ali ponekad promakne bez umetka: *diecezanski* UZ 68, *dviuh* UZ 23. U starijim tekstovima, osobito u ZVL, bilo je mnogo kolebanja u vezi s tim problemom. Stoga UZ ubacuje intervokalno *j* gdje je bilo potrebno; tako *akciah* mijenja u *akcijah*, *dviuh* u *dvijuh*, *koi* u *koji*, ali katkada ipak promakne neizmijenjeno: *dviuh* UZ 23. U tom se ortoepskom i ortografskom problemu ondašnja norma razlikuje od današnje. Tako npr. u tekstovima nalazimo *abdikacijonalan* UZ 62, *konfesijonalan* UZ 62, što je u skladu s ondašnjom ortografskom i ortoepskom normom, a oprečno je današnjoj.

Genitivno h

Predstavnici zagrebačke filološke škole nazvani su ahavcima jer su uporno zastupali mišljenje da treba u gen. mn. pisati završno *h*. I svi izvorni ustavni zakoni imaju završno *h*

u genitivu množine, a UZ beziznimno ga ispušta. Veber je tek u trećem izdanju svoje slovnice 1876. godine dopustio i gen. pl. bez završnog *h*. On i dalje zadržava svoje *h*. Stoga nije čudo da ga i mnogo kasnije nalazimo jer ga je Veber preporučivao i sam (ali ne osamljen) upotrebljavao. Zanimljivo je da u starijim tekstovima, tj. u ZVL, nalazimo novije štokavske oblike, a gen. pl. na *-ah*, *-ih*, a u kasnijem UZ starije oblike bez genitivnog *h*. Koliko je genitivno *h* pravopisni, a koliko jezični problem, to je diskutabilno. Izgleda ipak da je to *h* označavalo duljinu prethodnoga vokala (v. BS str. 191). Mažuranić i Veber imaju u paradigmi u gen. pl. i završno *h* i duljinu na prethodnom vokalu, gdje bi *h* bilo suvišno ako ono znači da prethodni vokal treba produljiti. Ali kako se u običnu tekstu duljine ne bilježe, a oni su je zabilježili radi normiranja pravilnoga izgovora, može se razumjeti zašto stoji i duljina i *h*.

Sastavljeno i rastavljeno pisanje

U tekstovima se vidi velika neujednačenost u sastavljenom i rastavljenom pisanju polileksičkih akcenatskih cjelina. Ipak ima slučajeva u kojima se izvorni tekstovi potpuno slažu s normom kao npr. da se negacija piše zajedno s glagolom: *neima*, *nemože* itd. i da se prijedlog + *nj* (akuzativ zamjenice *on*) pišu sastavljeno: *nanj*, *predanj*. Problem je i pisanje neodređenih zamjenica sa *god* i *-god*, prijedloga sa *god* i *-god* i priloženih brojeva: *kada god* 'bilo kada' UZ 135, *gdjegod* 'bilo gdje' UZ 128, *iz kojega god* 'iz bilo kojega' UZ 37, *jedan krat* UZ 95, *prvi krat* UZ 93, *prvikrat* UZ 95.

Zamjenica *savkoliki* (*vaskoliki*) pisana je većinom sastavljeno. Njezino je pisanje morfološki uvjetovano, tj. ako se oba dijela sklanjaju, onda se mogla pisati sastavljeno ili rastavljeno: *svukoliku* UZ 59, *svihkolikih* UZ 31, *svih kolikih* UZ 31, ali ako se prvi dio nije sklanjao, morala se pisati sastavljeno: *svekolikoga* UZ 152, *svekolikimi* UZ 25.

Futu I. pisan je rastavljeno (nesloženo) u svim izvornim i sabranim tekstovima, kako je to norma propisivala: *odaslati će* UZ 13, *imati će* UZ 13, *priobćiti će* UZ 12.

2. FONETIKA I FONOLOGIJA

Koliko se može utvrditi na temelju slovnica zagrebačke filološke škole, broj glasova, pa i broj fonema bio je tada jednak kao u današnjem književnom jeziku. Glasovni zakoni i pojedina ortoepska pravila što ih slovničari navode pomažu nam da to utvrdimo. Gdje god se pismo razlikuje od izgovora, oni to ističu. Može se također vidjeti da su i fonemske alternacije, bilo fonološke ili morfonološke, bile gotovo jednake kao i u današnjem hrvatskom književnom jeziku. Razlika je doduše u obaveznosti provođenja neke alternacije, kako ćemo kasnije vidjeti. Sve se to može vidjeti i u našem korpusu, premda nam taj posao uvelike otežava etimološki pravopis, koliko god ona bila umjerena.

Fonološka alternacija

Alternacija zvučni/bezvučni i bezvučni/zvučni provodila se, ali u pisanu tekstu nije bila vidljiva zbog etimologičnosti pravopisa.

Alternacija po mjestu tvorbe također se provodila, ali se u pismu ne ostvaruje dosljedno. U našim tekstovima ipak nalazimo primjera u kojima se vidi da je došlo do alternacije po mjestu tvorbe: *razjašnjenja* UZ 104, *kašnje* UZ 54, *kašnji* UZ 28, *kašnjev* UZ 69, 71, 129. Ima primjera iz kojih se ne vidi da je došlo do alternacije: *kaznjiv* UZ 68. U nekim je primjerima došlo do alternacije gdje i nema stvarnog razloga za nju: *razjašnjenju* UZ 101, *kašniji* UZ 103, a negdje je prethodnom disimilacijom uklonjen razlog zbog kojega bi trebalo doći do alternacije, pa imamo: *razjasnenja* UZ 76. Ondašnja ni današnja pravopisna norma ne dopušta da se ta alternacija grafijski izražava na granici riječi, ali u tekstovima nalazimo odstupanje od toga: *š njome* UZ 104.

Morfonološka alternacija

Alternacija suglasnika *k/c*, *g/z*, *h/s* nije bila jednako obavezna u svim kategorijama u kojima se inače mogla pojavljivati. U glagola je bila obavezna, a u imenicama ž. roda nije. Tako i u našim tekstovima nalazimo: *oprjeci* UZ 203, *odluci* UZ 132, *svrsi* UZ 31, usporedo sa: *svrhi* UZ 162, *izreki* UZ 125, *snagi* UZ 25, *podlogi* UZ 25, *iztragi* UZ 68.

Alternacija suglasnika *k/č*, *g/ž*, *h/š*, *c/ć*, *z/ž*, *s/š*, *t/ć*, *d/đ* ostvarivala se, samo je njezina izraženost u pojedinim izvornim tekstovima grafijski raznolika. Alternacija *d/đ* nije grafijski izražena ni u sabranim tekstovima, jer nije bilo grafema *đ*, nego se umjesto njega pisao digram *dj* ili *gj*.

Alternacija suglasnika *l/lj*, *n/nj*, *p/plj*, *b/blj*, *m/mlj*, *v/vlj* u nekim je kategorijama bila obavezna, a u nekim fakultativna. Fakultativna je bila samo u imenicama. Naši se tekstovi drže norme u tom pitanju, a u imenica prevladava nealternirani lik. Tako imamo: *razdobje* UZ 24, *uslovje* UZ 30, *poglavje* UZ 156, *bogoštovje* UZ 75, *protuslovje* UZ 69, *zakonoslovje* (u naslovu knjige *Ustavno zakonoslovje*), *sklaplja* (3. l. sg. prez. glagola *sklapati*), *sazivlje* (3. l. sg. prez. glagola *sazivati*). Zanimljivo je što slovnici tvrde da se imenice umekšavaju i bez epenteze, ali ipak ostavljaju dvije mogućnosti, a sami se služe jednom (bez epenteze) i u tome ih, vidimo, slijede naši tekstovi izvorni i sabrani.

Alternacija suglasničkih skupova *sk/šć*, *st/šć*, *ht/šć*, *zd/žd* također se ostvarivala, ali njezina grafijska realizacija veoma je šarolika u pojedinim izvornim zakonima, pa i u sabranima. Alternacija posljednje skupine nije ni mogla biti u pismu vidljiva iz istog razloga kao i alternacija *d/đ*. U ondašnjoj normi nije također bilo jasno kad alternira *st/šć*, a kad *st/št*. To je problem i u današnjoj jezičnoj normi. Ipak se može primijetiti da je ta prva alternacija bila češća nego druga. Njezinu čestocu pojačava i to što prevladava sufiks *-ivati* pri imperpektivizaciji glagola.

Alternacija suglasnika *k*, *g*, *h*, *c*, *č*, *z*, *ž/š* ispred *-tvo*, alternante sufiksa *-stvo*, bila je u izgovoru obavezna, ali se u pismu nije vidjela. Zato u tekstovima nalazimo: *ortačtvo*

UZ 120, *skrbništvo* UZ 91, *štitništvo* UZ 181, *društvo* UZ 121.

Alternacija suglasnika *c, k/č* ispred *-ki*, alternante sufiksa *-ski*, obavezno se provodila u izgovoru i u pismu. Tako imamo: *sudački* UZ 116 (: *sudac*), *zastupnički* UZ 13, 116 (: *zastupnik*).

Alternacija *l/o* provodila se, ali dosta nedosljedno i raznoliko, kako će nam pokazati ovi primjeri: *diel* UZ 138, *dio* UZ 111, *dionik* UZ 118, *čeonik* UZ 176, *načelnik* UZ 128, *vladaočev* UZ 31, *vladaocu* UZ 31. Ondašnja norma ne razlikuje se od današnje što se tiče te alternacije, a i neobaveznost njezina provođenja u pojedinim slučajevima također se podudara s današnjom normom.

Alternacija \emptyset/a javlja se na kraju osnove u suglasničkoj skupini *st, zd, št, žd*. To je tzv. nepostojano *a*. Ali se ondašnja norma razlikuje od današnje što se tiče obaveznosti umetanja toga *a*. A naši se tekstovi u tome drže norme, pa imamo npr. u G mn. *sredstva, jamstva, društva, ministarstva, povjerenstva*. Također se u tekstovima vidi kolebanje ondašnje norme, pa i prakse, te imamo u G mn. *crkava, naredaba* i *crkva, naredba*. Ondašnja norma nije riješila problem integriranja stranih konsonantskih skupina u fonološki sustav hrvatskoga jezika. Tako u finalnom položaju nalazimo suglasničku skupinu *st*, ali i s umetnutim *a*: *patent* UZ 125, *parlamanat* UZ 35, *patenat* UZ 132. Skupinu *kt* i *nt* nalazimo bez umetnutog *a*, p^r čak i u G mn.: *dištrikta* UZ 137, *komitenta* UZ 131 (u ZVL stoji: *komitentah*). I u današnjem hrvatskom književnom jeziku koegzistiraju riječi s takvim finalnim skupinama koje su se integrirale u fonološki sustav hrvatskoga jezika primivši nepostojano *a* i koje su ostale nepromijenjene, neintegrirane u fonološki sustav hrvatskoga književnog jezika promijenivši, proširivši mogućnost pojave i takvih suglasničkih skupina u finalnom položaju.

Problemi oko izgovora i fonološke vrijednosti jata

Slovničari zagrebačke filološke škole dugo su se zalagali za to da se umjesto jata piše *ě*, bez obzira na to kako ga tko izgovara. Konačno su ipak, što pod utjecajem Bečkoga književnog dogovora, a što pod utjecajem hrvatskih vukovaca i stvarnoga izgovora, morali popustiti, te pomalo dopuštaju da se u kratkim slogovima piše *je (i, e)*, a u dugima *ie* (ne *ije!*). Naši su tekstovi već od početka prihvatili takvo pisanje jata. Tako je već u ZVL 1953. Premda izvorni i sabrani tekstovi imaju jednake supstitute za stariji grafem *ě*, oni se ipak uvelike međusobno razlikuju, a ta razlika potječe od različitosti izgovora u pojedinim primjerima s jatom, tako da se jasno vidi kako je bio velik problem odrediti je li jat dug, dvosložan, ili kratak, jednosložan, i ako je dug, je li primarno ili sekundarno dug i je li negdje uopće bio jat. Navest ćemo nekoliko primjera iz kojih se to kolebanje jasno vidi: *mjesto* (adv.) UZ 28, *miesto* (adv.) UZ 23, *zapreka* UZ 74, *zaprieka* UZ 186, *promjene* (G jd.) UZ 8, *promiene* (G jd.) UZ 23, *zavjernica* UZ 61, *zaviernica* UZ 6, *izvjestitelj* UZ 71, *izviestitelj* UZ 73, *dole* UZ 33, *dolie* UZ 11, *unapred* UZ 33, *unapried* UZ 118, *upotrebi* (3. l. jd.) UZ 25, *upotriebi* (3. l. sg.) UZ 40, *poslje* UZ 92, *poslie* UZ 12, *osiguravajući* UZ 169, *osjeguravajući* UZ 26, *rješitba* UZ 203, *riešitba* UZ 206, *uvjet* UZ 18, *uvieta* (G mn.) UZ 34, *mjesta* (G mn.) UZ 116, *miesta* (G mn.) UZ 101. Na

mного mjesta može se ustanoviti da je Smrekar mijenjao supstitut jata u mnogo primjera, ali dosta nedosljedno:

ZVL 1853.	UZ
<i>unapred</i>	<i>unapred/unapried</i>
<i>sljedeći (adj.)</i>	<i>sliedeći</i>
<i>mjestah (G mn.)</i>	<i>miesta</i>
<i>porazumiet</i>	<i>sporazumjeti</i>
<i>prievara</i>	<i>prevara</i>
<i>kreposti (G jd.)</i>	<i>krieposti</i>

Da su ti zahvati nedosljedni vidi se po tome što u drugim zakonima uz UZ često nalazimo u nekim primjerima supstitut jata kakav je u ZVL.

Teško je na temelju pisma zaključiti kakav je bio izgovor jata. Moglo bi nam se učiniti na prvi pogled vrlo jednostavno: gdje stoji *ie*, tu je bio dvosložni izgovor jata, a gdje stoji *je*, tu je bio jednosložni, ali na puno mjesta nalazimo *ie* gdje se danas u hrvatskom književnom jeziku ne može ostvariti dvosložan izgovor jata, npr.: *cielokupnost* UZ 6, *riešavati* UZ 16, *ponamiešćivati* UZ 7, pa je teško pretpostaviti da se i onda dvosložno izgovarao, jer bi i danas takva realizacija bila barem fakultativna. Također je teško utvrditi koliko je pisanje *ie* u tim primjerima rezultat svijesti o etimologiji tih riječi, a koliko utjecaj izgovora. Izgovor je svakako utjecao na pisanje, što se vidi i po tome da se u G mn. zbog sekundarne duljine jata piše često *ie*: *miesta* UZ 101, *uvieta* UZ 34 ili u nekim izvedenicama: *viernost* UZ 60, *zasieda* (3. l. jd.) UZ 41, *miestni* UZ 138; ali se ne može zanemariti ni utjecaj etimologije: *obezbiedjuju* UZ 29 (prema *obezbiediti*), *nerazdieljivo* UZ 30 (prema *razdieliti*), *riešavati* UZ 39 (prema *riešiti*), *izviešćivanje* UZ 155 (prema *viest*, *izviestiti*). Svakako, ne može se na temelju pisanja *ie* zaključiti da se jat izgovarao dugo, a pogotovo ne da se izgovarao dvosložno. Ako se i izgovarao dugo, ne znači da je bio i dvosložan, ali ako se izgovarao dvosložno, onda je sigurno bio dug. Može se s nešto više sigurnosti utvrditi da se dvosložni jat često realizirao jednosložno, kako je to i danas normalnije u hrvatskom književnom jeziku.¹ U ustavnopravnim tekstovima nalazimo ove primjere: *obavješten* UZ 206, *zahťjevat* UZ 200, *opredjeli* (3. l. jd.) UZ 182, *zapovjedi* (D jd.) UZ 128, *zahťjeva* (3. l. jd.) UZ 14. Ti primjeri upućuju na jednosložnost izgovora jata, a ne na kratkoću njegova izgovora. Zanimljivo je da se u svim tim primjerima i u suvremenom hrvatskom književnom jeziku redovito ostvaruje jednosložni dugi jat. Ako dakle u tekstovima nađemo *ie* kao supstitut jata, ne znamo je li se jat u tom primjeru realizirao dugo ili kratko, jednosložno ili dvosložno, a ako nađemo supstitut *je*, onda je sigurno da se nije dvosložno izgovarao, ali također ne znamo je li bio dug ili kratak.

¹ Dalibor Brozović, "O fonološkom sustavu suvremenog hrvatskosrpskog jezika", Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Zadar 1968.

Fonetske varijante

Neke se strane riječi javljaju u dvije fonetske varijante: *statut* UZ 192, *statistika* UZ 98, *konstituiranje* UZ 74 i *statut* UZ 193, *statistika* UZ 112, *konstituiranje* UZ 73. Neke se pod njemačkim utjecajem javljaju samo u liku sa *št*: *apostolsko* UZ 16, *stadij* UZ 106, *štacionski* UZ 174. Na mnogo mjesta može se utvrditi da se tekstovi u UZ razlikuju od izvornih što se tiče toga problema; u UZ Smrekar je na mnogo mjesta mijenjao *št* u *st*, ali nedosljedno, i *st* u *št* također nedosljedno. Zato u ZZN 1871. na strani 76. mijenja *status* u *status*, a u ZZN 1875. na str. 133. mijenja *statistički ured* i *statističko vijeće* u *statistički ured* i *statističko vijeće*, a na istoj stranici ostavlja lik sa *st*, kako je to bilo i u izvornom tekstu.

3. MORFOLOGIJA

Imenice

Kategorija roda

Neke imenice, promijenivši gramatički morfem, mijenjaju i rod; tako uz redoviti lik *zaklada*, ž. r. javlja se i *zaklad*, m. r. Imenica *povodnja* javlja se samo u ž. r. Riječ *poglavica* stoji u izvornom tekstu u ž. r. (zemaljska poglavica ZVL), a u UZ je u muškom rodu (zemaljski poglavica), kako to i norma traži (v. MS str. 32). Premda norma kaže da se imenica *doba* ne deklinira, deklinira se u izvornim i sabranim tekstovima: 24. godinu *dobe* UZ 88, za *dobu* UZ 25. Izgleda da imenica *doba* pokriva latinsko *tempus* i *aetas*, samo što je u značenju *tempus* indeklinabilna, a u značenju *aetas* deklinira se.

Zanimljiv je način preuzimanja stranih riječi i promjene koje se pritom zbivaju u jeziku primaocu. Veliku ulogu pritom ima jezik posrednik. To ćemo vidjeti na primjeru grčkih riječi na *-iov* i latinskih na *-ium*, koje su izvorno srednjega roda i nekih imenica grčkog podrijetla koje izvorno završavaju na *-os* i ženskoga su roda. Grčke imenice na *-iov* i latinske na *-ium*, koje su inače izvorno srednjega roda, u hrvatskom jeziku završavaju na *-ij*, a kao takve ne mogu više biti srednjega roda, te mijenjaju rod. Da su primljene i izvorno, ne bi mogle zadržati isti rod jer imenice na suglasnik ne mogu biti srednjega roda. Grčki *stadion* i lat. *stadium* dalo je u hrvatskom *stadij* UZ 106. Lat. *consistorium* dalo je *konsistorij* UZ 131, *privilegium* dalo je *privilegij* UZ 60. I imenica *gymnasium* podložila se je tome ustaljenom načinu preuzimanja riječi toga tipa, pa imamo: učitelji u *gimnaziju*, u školi realnoj UZ 135. Izvorno grčke riječi *περίοδος* f. i *σύνδοχος* f. dale su u našim tekstovima različite rezultate: prva je sačuvala rod, *perioda* UZ 68, 159, a druga ga je promijenila, *sinod* UZ 131. Imenice takva tipa koje su primane izravno u hrvatski jezik gubile su završno *-os* i dobivale \emptyset morfem i muškoga su roda,

a koje su primane preko njemačkog sa sufiksom *-e* u hrvatskom imaju nastavak *-a* i ženskoga su roda. Tako se može objasniti i različit rezultat istotipnih grčkih imenica *περίοδος* i *σίνδος*.

Grčke imenice srednjega roda sa završetkom *-μα* u hrvatskom jeziku završavaju na suglasnik (*sistem, problem*: gr. *σύστημα, πρόβλημα*) i muškoga su roda ili se primaju izvorno (*drama, diploma, tema*: gr. *δράμα, δίπλωμα, θέμα*), ali i tada moraju promijeniti rod da bi se prilagodile strukturi hrvatskoga jezika, u kojemu su imenice na *-a* ženskoga roda. Tih dvaju načina preuzimanja grčkih riječi toga tipa drže se i naši tekstovi, samo se u pojedinostima razlikuju od stanja u suvremenom hrvatskom književnom jeziku: u UZ imenica *diplom* muškog je roda, a u suvremenom hrvatskom samo je *diploma*, f. Zanimljivo je da je riječ *shema* (: gr. *σχήμα*) potvrđena u liku *šema*, i to u muškom rodu: plaćevni *šema* UZ 190.

Imenice *metropolita* i *patrijarha* potvrđene su u N jd. s nastavkom *-a*, UZ 90, a u L sg. imaju gram. morfem *-u*, kao da je u N jd. *-ø* morfem, Tu je svakako očita težnja da se prirodni rod i gramatičkim sredstvima izrazi.

Kategorija broja

Duga i kratka množina

Za razliku od stanja u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj normi imenice *slučaj, fond* i *zajam* imaju ponekad i kratku množinu u normalnoj upotrebi: za *fonde* UZ 132, *zajme* UZ 121, u pojedinih *slučajih* UZ 162. Imenica *posao* tvori često G mn. od neproširene osnove *posl-*, a u ostalim padežima od proširene, *poslov-*. To pitanje nije do kraja riješila ni ondašnja norma, ali ipak slovničari (Mažuranić, Veber) preporučuju da se ne upotrebljavaju dugi oblici u množini dok se ne čuju ili ne čitaju "u dobrom jeziku" (MS str. 39). Norma i u ovom slučaju upućuje na dobri običaj, uzus, što je i razumljivo, jer joj i nije cilj da ide u pojedinosti, nego da daje opća pravila u kojima će svaka jezična činjenica, svaka pojedinost, naći svoje mjesto. Ipak u preporuci ondašnjih slovničara implicite je sadržano jedno pravilo: sve imenice koje imaju dugu množinu mogu imati i kratku, barem stilski obilježenu, ali sve koje imaju kratku ne moraju imati i dugu.

Kategorija padeža

Što se tiče čisto jezične problematike, za sredinu 19. stoljeća, posebno za njegovu drugu polovicu, karakteristična je morfološka borba između pojedinih filoloških škola. Ona se gotovo isključivo vodila oko ove morfološke kategorije. U toj borbi najviše dolazi do izražaja zagrebačka filološka škola i vukovsko-daničićevska škola u Hrvatskoj. Zagrebačka filološka škola zalagala se za starije imenske oblike u množini (G *-ah, -ih, -ø*,² D

² Samo BS str. 191.

-om/-em, -am, -im, L -ah, -ih (-ěh),³ I -i, -ami, -mi). Tim oblicima vukovsko-daničićevska škola suprotstavlja novije, sinkretizirane oblike za DLI mn. -ima, -ama. Što se tiče genitivnog nastavka -ah, -ih, u početku su ilirci mislili da tako treba i govoriti i pisati (BS str. 191); tada bi se moglo reći da je nastavak -ah, -ih bio ujedno i gramatički morfem jer se je ostvarivao i u govoru i u pismu i imao je morfološki razlikovnu funkciju. Međutim, nakon dužih rasprava o tom slovnici zagrebačke filološke škole uče da to *h* u genitivnom nastavku -ah, -ih ne treba izgovarati, nego da je to samo pravopisni znak koji je potreban da bi se u pismu razlikovao G mn. (npr. *selah, prozorah, mislih*) od G jd. (*sela, prozora, misli*); od tada se više ne može govoriti o nastavku -ah, -ih kao o gramatičkom morfemu jer se ne ostvaruje više u govoru nego je samo pravopisni znak G mn. Borbe oko toga pravopisnog znaka dugo su potrajale, a posljedak je bio njegovo ukidanje. Dakle, što se jezika tiče, može se reći da za G mn. zagrebačka filološka škola i vukovsko-daničićevska imaju jednake gramatičke morfeme, tj. -a, -i, ali se u njihovoj distribuciji dosta razlikuju. S gledišta današnje, suvremene lingvistike sustav zagrebačke filološke škole je obavjesniji jer se s manje konteksta može prenijeti ista obavijest, a što je manje konteksta potrebno da bi se neka obavijest prenijela, to je sustav u kojemu je tekst ostvaren s obzirom na obavjesnost savršeniji, ili bolje: obavjesniji.

Morfoloških razlika između jezika zagrebačke filološke škole i vukovsko-daničićevske bilo je i u pronominalnoj deklinaciji: Babukić, Mažuranić i Veber imaju drugi gramatički morfem u D jd. m. i n. a drugi u L jd. m. i n.; u D naime imaju -omu, a u L -om, a iza palatala u D -emu, u L -em. Ono *u* u D nije dakle fakultativni pokretni vokal, nego bitni element izraza gramatičkog morfema kojemu je sadržaj dativ, jd., m. ili n. Babukić (BS str. 290) ističe razliku između D i L time što L dobiva "za tvrdim okončkom na *om* blaglasno *e*, te se svršuje na *ome*, s toga nevalja mješati ovo s Dativom, niti obratno Dativ s Praepositionalom". Na str. 212. navodi da se ponegdje izostavlja završni vokal u G i D jd. m. i n. i u I mn. te da je razlog zašto su se D i L jd. te D i I mn. pomiješali. Stoga Mažuranić (MS str. 51) dopušta da se ispusti završni vokal, ali da se na njegovo mjesto stavi apostrof, no da to treba izbjegavati jer "takvo izpuštanje samoglasnikah pred suglasnici čini jako tvrd jezik". Veber o tom ništa ne kaže, ali u paradigmi zadržava tu razliku. Ako dakle norma dopušta, ali ne preporučuje, izostavljanje završnog vokala *u* u izrazu -omu, znači da se može izraz za dativ jd. m. ili n. poistovjetiti s izrazom za lokativ jd. m. ili n. Znači da im je izraz gramatičkog morfema u tom slučaju jednak, ali sadržaj različit. Međutim, moglo bi se reći da je taj završni vokal *u* morfološki fakultativno distinktivan, tj. ako je upotrijebljen morfem -omu/-emu, znademo da je dativ, a ako je upotrijebljen -om/-em, ne znamo je li dativ ili lokativ, jasno ako nema ničega drugoga što bi pretkazivalo tu dativnost ili lokativnost. Takve razlike vukovsko-daničićevska norma nema, ili je nema barem tako dosljedno (v. MG str. 188).

Babukić uz gramatičke morfeme -im/ I jd. m. ili n. i D mn. m. ili n./ -ih / GL mn. m., n. i f./ i -imi/ I mn. m., n. i f./ usporedo navodi i morfeme -iem, -ieh, -iemi. To

³ Babukić i Mažuranić donose i taj morfem, u zagradi. BS str. 173. i MS str. 36.

zadržava, možda po inerciji, i Mažuranić, ali u Vebera nema toga dvojstva; on to dopušta samo u pjesničkim tekstovima. Vukovsko-daničičevska norma stavlja to potpuno usporo (samo što u skupinu *ie* ubacuje još *j*), a u praksi njezinih sljedbenika morfemi sa *-ije-* i prevladavaju.

Pogledajmo kakvo je stanje u našim tekstovima:

Prije nego idemo u pojedinosti, moram napomenuti da sabrani tekstovi imaju starije gramatičke morfeme. Ni izvorni se tekstovi ne razlikuju od sabranih što se morfologije tiče, izuzevši tekstove u ZVL.

Akuzativ jednine

Imenica *državljanin* potvrđena je u A jd. *državljana* UZ 89. Po normi imenice na *in* u množini gube završno *n*, ali u jednini ono ostaje i na nj se nadovezuju gramatički morfemi (MS str. 40).

Instrumental jednine

Imenice ženskog roda na suglasnik imaju u I jd. nastavak *-ju/-u* ili *-i*. Mažuranić kaže da je nastavak *-ju* običniji (MS str. 47). Iza suglasnika *r* i mekih suglasnika norma je propisivala da se *j* u nastavku *-ju* piše i izgovara (MS str. 46. i VS 71 str. 35). U izvornim tekstovima sve do trećeg izdanja Veberove *Slovnice*, Zagreb 1876, nalazimo često u instrumentalu nastavak *-ju*, ali je to samo zbog etimološkog pravopisa, a jotovanje se je sigurno tu provelo. U izabranim tekstovima vidi se stanovita pravilnost u distribuciji nastavka *-ju/-u* i *-i*; naime ako uz imenicu stoji atribut, onda ona najčešće ima nastavak *-i*: *apsolutnom moći* UZ 33, *našom rieči* UZ 64, *našom moći* UZ 65, pod *običinskom vlasti* UZ 181, ali i *božjom pomoćju* UZ 63, a ako imenica stoji bez atributa, onda najčešće ima nastavak *-ju/-u*: *pomoćju* UZ 62, *odgovornošću* UZ 199, *radošću* UZ 29.

Nominativ množine

Na jednom mjestu u UZ stoji N mn. gdje bi morao stajati A mn.: dajemo na uspomenu *redci* ove naše zavjernice UZ 61.

Genitiv množine

Kako smo već vidjeli, imenice u G mn. imaju nastavak *-ah*, *-ih*. U UZ završno se *h* gubi, a gdje je potrebno, stavlja se znak $\hat{}$. U izvornim tekstovima to se *h* dugo pisalo. Kad su pisani tekstovi na kojima se temelje ova razmatranja, već je genitivno *h* bilo samo pravopisni znak, kako smo već rekli. Gramatički morfemi u G mn. bili su dakle samo *-a* i *-i*. Veoma je zanimljiva njihova distribucija. Budući da je to velik problem i u današnjem hrvatskom književnom jeziku, na tome ćemo se malo više zadržati. Na temelju građe utvrdio sam da imenice ženskog roda na *-a* imaju i u G mn. gramatički morfem *-a*: *crkva*, *pristojba*, *naredaba*, *stavka*, a imenice ženskoga roda na suglasnik imaju u G mn. gramatički morfem *-i*: *okolnosti*, *oblasti*, *obiteljji*, *dužnosti*. Takvo stanje

potpuno je u skladu s normom. Nisam našao nijednu imenicu ženskoga roda na *-a* koja bi imala u G mn. nastavak *-i(h)*. Našao sam G mn. *vrsti* UZ 50 i *kazni* UZ 107, ali to mogu biti genitivi od imenica *vrst* i *kazan*, kojima je i taj norminativni lik potvrđen. U skladu s tim imenica *varoš* ima u G mn. *varoša* UZ 135. Kad bi stajalo u G mn. *varoši(h)*, onda se ne bi moglo pouzdano znati je li ta imenica muškoga ili ženskoga roda, jer neke imenice muškoga roda mogu imati u G mn. nastavak *-ah* i *-ih*, a imenice ženskoga roda na suglasnik imaju u G mn. samo *-ih*. Tako nalazimo u G mn. *mjeseci* UZ 56 i *mieseca* UZ 14. Imenice muškoga i srednjega roda i nisu bile prijeporne; imenice srednjeg roda imale su u G pl. nastavak *-a(h)*, a imenice muškoga roda također *-a(h)*, samo je nekoliko imenica muškoga roda imalo u G mn. i nastavak *-i(h)*.

Što se tiče umetanja blagoglasnog vokala u G mn., bilo je dosta problema u normi i praksi. U tekstovima nalazimo: *banaka* UZ 9, *maraka* UZ 9, *crkava* UZ 134, *naredaba* UZ 142, ali i: *naredba* UZ 141, *crkva* UZ 161, *pristojba* UZ 22, *parba* UZ 121. Prema ondašnjoj normi imenice ženskog roda pr' naju blagoglasno *a* ako im se osnova završava na suglasničku skupinu koja je teška za izgovor. Od toga se izuzimaju imenice kojima se osnova završava na *st*, *št*, *zd*, *žd* (v. VS 71 str. 34). Pravilo o umetanju blagoglasnog *a* u suglasničku skupinu koja je teška za izgovor vrijedilo je i za imenice muškoga i srednjega roda, s tim što nije jasno koje su suglasničke skupine teške za izgovor. A da to nije jasno, vidi se i po tome što norma izričito kaže da imenice srednjega roda na *-stvo* nikada ne umeću blagoglasno *a*. Zato u našim tekstovima nalazimo G mn. *sredstva*, *jamstva*, *društva*, *povjerenstva*, *ministarstva* itd., a nikada ne nalazimo blagoglasno *a* u takvu slučaju. Imenica *dištrikt* ima u G pl. *dištrikta* UZ 137, kako se može naći i u Vebera, ne doduše u pravilima, nego usput u njegovu tekstu.

Dativ množine

U D mn. imenice imaju ove gramatičke morfeme: *-om/-em*, *-im*, kako je zahtijevala ondašnja norma. Jedino od toga odstupaju tekstovi u ZVL.

Lokativ množine

U L mn. imenice imaju gramatičke morfeme *-ah*, *-ih*, samo za razliku od G mn. ovdje se *h* piše i izgovara, a ne umeće se nikada blagoglasni samoglasnik *a*. Nikada se umjesto *-ih* ne javlja *-i/j/eh*. Vidimo da se tekstovi drže Veberove norme. Ali zbog djelomičnog sinkretizma s G mn., premda grafijskog, javlja se jedanput blagoglasno *a* i u lokativu: *po postojećih naredabah* UZ 129. Izuzetno nalazimo i u UZ odstupanje od norme: *o društvima dioničkim* UZ 126, *o društvim i skupštinama* UZ 125, ali to stoji u imenu zakona koji je već prije objavljen pa je uzeto bez promjene.

Instrumental množine

U I mn. javljaju se ovi gramatički morfemi: *-i*, *-ami*, *-mi*. Tako je u UZ i izvornim tekstovima, izuzevši ZVL. Evo jednog primjera u kojem ima mnogo instrumentala mno-

žine: sa državnimi i zemaljskimi upravnimi oblastmi i drugim obćinami i pojedinimi osobami UZ 196.

Zamjenice

Lične

Ona. — Veber u VS 71 str. 41. kaže da neki pisci upotrebljavaju genitiv umjesto akuzativa, tj. *je* umjesto *ju*. I Mažuranić za akuzativ ima samo oblik *ju*. Akuzativ *ju* nije bio dakle položajno uvjetovan kao u vukovsko-daničićevskoj normi, nego jedini enklitični akuzativni oblik. Tako je i u našim tekstovima: dok *ju* nepotvrdi UZ 12, koji *ju* sklopiše UZ 20, što ćemo *ju* vrhu sadržaja UZ 63.

Mi. — U UZ i u izvornim tekstovima, izuzevši ZVL, u D stoji *nam*, u L *nas* (kao i u G) a u I *nami*, kako je zahtijevala norma.

Vi. — I za tu zamjenicu vrijedi što je rečeno za zamjenicu *mi*.

Oni. — Enklitički oblik te zamjenice javlja se s protetskim *j* i bez njega. Ipak oblici s protetskim elementom prevladavaju. Samo Babukić dopušta oblike bez protetskog elementa. Norma daje prednost akuzativu *nje* (za sva tri roda). Takav naglašeni oblik prevladava u našim tekstovima: na *nje* (tj. *pitanja*) UZ 82, za *nje* (tj. *činovnike*) UZ 190, a od enklitičkih oblika javljaju se samo *jih/ih*, a po normi mogući *je* nikad se ne javlja.

Posvojne

Norma uči da se zamjenice *njegov*, *njezin* ili *njejin* i *njihov* sklanjaju kao neodređeni pridjevi. Naši se tekstovi u tome ne slažu potpuno s normom, nego se, rekao bih, mješovito sklanjaju, sad po imeničkoj sad po zamjениčkoj sklonidbi: način *njihova* rukovodjenja UZ 7, *njihovom* saboru UZ 14, *njegovog* UZ 32, *njezinoga* UZ 29, odjelu *njezinu* UZ 58. Mažuranić i Veber ne spominju zamjenicu *njen*, a Babukić je spominje, ali ne kaže da se sklanja po neodređenoj pridjevskoj sklonidbi (vjerojatno zato što ona za to nema formalnih razloga, tj. nema završetka *-ov* ili *-in*, kao *njegov*, *njezin*). U tekstovima ipak izuzetno nalazimo i taj lik zamjenice, UZ 15, ali se redovito javlja lik *njezin*, kako propisuju Mažuranić i Veber.

Pokazne

Od zamjenice *ovaj* javlja se i dualni oblik: nijedno od *ovijuh* UZ 35. Uz redoviti lik *taj* javlja se i *otaj*, analogijom prema *ovaj*, *onaj*: k *otim* troškovom, što nije u skladu s normom. Od zamjenice *ovaj* I jd. je redovito *ovim* (nikad *ovijem*), a iznimno se javlja, kad stoji bez imenice, oblik *ovime*, što dopušta samo Babukić. I Maretić kaže da su ti oblici "slabo u običaju, osobito ispred koje imenice" (MG str. 189). Dobro se razlikuje

Djd. od Ljd., kako to i norma zahtijeva. U Ljd. iznimno se javlja pokretni vokal *e*: u *istome* razmjerju UZ 56. To dopušta samo Babukić. Jedanput se i za Djd. javlja nastavak *-ome*. saboru *samome* odgovoran UZ 70, što ni Babukić ne dopušta.

Odnosne

U starijim tekstovima dolazi često *koj* umjesto *koji*. Smrekar to u UZ pretvara u *koji*, ali nedosljedno, tako da u UZ često nalazimo na istoj stranici oba lika.

Dobro se razlikuje akuzativni oblik za živo i neživo. Samo sam jedanput našao oblik *kojega* za neživo: državnoga poreza, *kojega* dotičnici plaćaju UZ 160, ali bi se možda taj oblik mogao shvatiti kao dijelni genitiv.

I u ovih je zamjenica sačuvana morfološka opreka Djd. m. i n. ~ Ljd. m. i n.: ključ, po *kom* UZ 14, saboru na *kom* UZ 15, razmierje, po *kojem* UZ 55 ~ člana, *kojemu* je bio sukandidatom UZ 72, pozvaniku *komu* UZ 72. Kako vidimo, javljaju se usporedo duži i kraći, sažeti oblici, što nije u skladu s normom; ona naime propisuje duže oblike od zamjenice *koji*, a kraće od zamjenice *tko*. Tu izgleda dolazi do miješanja tih zamjenica.

Zamjenica *čiji* javlja se vrlo rijetko. Nju većinom zamjenjuje odgovarajući genitiv ili dativ zamjenice *koji*.

U Dsg. n. javlja se oblik *kome*: povjerenstva, *kome* su članovi UZ 41. Mažuranić i Veber ne dopuštaju toga oblika ni za L; dopušta ga samo Babukić.

Od zamjenice *što* javlja se genitiv *čega* i *česa* (po normi bi se mogao javiti i *šta*, ali se ne javlja). Oblik *čega* češće se javlja nego *česa*, ali su oba oblika inače niske čestotnosti.

Neodređene

Zamjenica *nekoji* (*někoji*) javlja se i u sažetom liku *neki*. Norma značenjski razlikuje ta dva lika, ali je u našim tekstovima ta razlika teško vidljiva.

Norma propisuje da se oba dijela složene zamjenice *savkolik* (*vaskolik*) dekliniraju. Tako je pretežno i u našim tekstovima: *svimkolikimi* UZ 51, *svihkolikih* UZ 29, *svikolici* UZ 138, *svukoliku* UZ 29, ali ponekad se sklanja samo drugi dio, a prvi dio stoji u srednjem rodu: *svekolikimi* UZ 25, *svekolikoga* UZ 152.

Zamjenica *nitko* ima u dativu oblik *nikome*: nije *nikome* odgovoran UZ 70. Već smo rekli da to nije u skladu s normom.

Zamjenica *nijedan* ima također u dativu nastavak *-ome*: proti *nijednome* UZ 71.

Zamjenica *sav* javlja se i u dualnom obliku: *svijuh* javnih građevina UZ 110.

Pridjevi

Određenost pridjeva

Po Veberovoj (i našoj današnjoj) normi pridjev stoji u određenom obliku ako ispred njega stoji neka pokazna ili posvojna zamjenica. U ustavnopravnim tekstovima u takvu slučaju također nalazimo određeni oblik pridjeva: ovaj *svečani* prosvjed UZ 65, naš ... *obljubljeni* otac UZ 62, ali se može naći i iznimno odstupanje: naš duboko *poštovan* ... otac UZ 62.

U ostalim slučajevima kategorija određenosti bila je nestabilna. To nam mogu potvrditi ovi primjeri: radi *kaznjivoga* djela *počinjenoga* iz koristoljublja UZ 68, radi *kažnjiva* djela *počinjena* s koristoljublja UZ 69, radi *kakova kažnjiva* djela UZ 71. Određeni oblik pridjeva mnogo je češći, što se može objasniti time da se pridjevi često javljaju kao atributi u stalnim sintagmama jasno određena smisla. Ponekad se u predikativnoj službi nađe pridjev u neodređenom obliku i kad ne bismo očekivali: *zajedničan* je istina vladalac UZ 31. UZ nekad mijenja određeni oblik u neodređeni (osobito supstantiviranih pridjeva): po *suhom* ZVL, po *suhu* UZ 119.

Posvojni pridjevi na *-ov/-ev, -in* i posvojne zamjenice s takvim završetkom morali bi imati po normi samo neodređeni oblik, ali se u našim tekstovima često javlja i određeni oblik, vjerojatno pod utjecajem semantičke određenosti.

Brojevi

Broj *dva, tri* i *četiri* se "dekliniraju u novijem štokavskom jeziku, kad stoje bez predloga; ali kad stoje s predlogom, vole biti nesklonivi, jer stoje sa svojimi samostavnici u nom. duala".⁴ U ustavnopravnim tekstovima broj se *dva* sklanja i uz prijedlog: jedan od *dvaju* podpredsjednika UZ 73, po *dvih* odbornicima UZ 162, a kad stoji bez prijedloga, onda se također sklanja, ali se u toj sklonidbi ne slaže norma, pa ni naši tekstovi; tako imamo: *dviju* pukovnija UZ 20, *dviju* pukovnija UZ 23, *dviju* država UZ 48, *dviju* podpredsjednika UZ 73, po *dvih* odbornicima UZ 162.

Norma kaže da se *oba, obje* sklanjaju kao *dva, dvije*. U našim tekstovima se *oba, obje* ne ponaša kao *dva, dvije*; *oba* se uz prijedlog ne sklanja: od *oba* vjeroispovijedanja UZ 130, inače se sklanja: *obim* strankam UZ 7, *obih* kuća UZ 92, *obiju* stranaka UZ 42. Za N sg. f. stoji *obe* (UZ 56).

Kvalitativni brojevi *jedin, dvoj, troj* prema normi sklanjaju se kao određeni oblik pridjeva. Naši tekstovi tako sklanjaju i *oboj*: *obojega* spola UZ 64, po *obojem* zakonodavstvu UZ 51, *obojega* ministarstva UZ 32.

⁴ Adolf Veber Tkalčević, "Slovnica hrvatska", Zagreb 1871.

Redni broj *prvi*, shvaćen kao pridjev, ima i komparativ: *privijih* UZ 155. Redni broj *drugi* ima u D jd. m. sufiks *-ome*: jedan prema *drugome* UZ 56, što norma nije dopuštala. Broj *tisuća* i *hiljada* javljaju se naizmjenično.

Glagoli

Infinitiv

Prema normi glagoli na konsonant + *rti* mogu imati infinitiv i na konsonant + *rieti*. U našim tekstovima također nalazimo oba lika: *podastrti* UZ 161, *podastrieti* UZ 161, ali drugi je lik mnogo češći.

Neki se glagoli javljaju u infinitivu s ikavskim refleksom, te imaju završetak *-iti* umjesto *-jeti*: *želiti* UZ 10, 52, *oživiti* 'postati živ' UZ 92, *providiti* UZ 41, *bditi* UZ 124, *trpiti* UZ 181, ali ipak *željeli* UZ 36. Norma o tome izričito ništa ne govori, ali se i u tekstovima slovničara može naći ikavski refleks gdje bismo očekivali jekavski.

Prezent

Glagoli *primiti* i *živiti* imaju u 3. l. prez. nastavak *-u*: *neprimu* UZ 12, *primu* UZ 92, *neživu* UZ 148.

Glagoli *počimati*, *izuzimati* imaju u prezentu *počimljem*, *izuzimljem*. Gramatike ih ne navode među prezentima s dva lika.

Glagol *imati* ima prezent *imam* i *imadem*. Lik *imadem* redovito ne stoji uz negaciju, nego se uzima kraći lik *imam*, i to bez sažimanja.

Futur I.

U futuru I. ostaje većinom završno *-i* u infinitivnom dijelu, pa čak i kad pomoćni glagol stoji iza infinitiva: *priobćiti će se* UZ 12, *povisiti će* UZ 14, *imati će* UZ 13, ali se u drugom slučaju javlja i bez *-i*: *imat će* UZ 10, *bit će* UZ 12. Mažuranić u paradigmi ima bez *-i*, a u bilješci kaže da se govori i sa *-i*.

Participi

Particip prezenta se sklanjao, i to kao određeni oblik pridjeva: cilj *predležće*, na zajedničke poslove i način njihovoga obavljanja *odnoseće* se odluke UZ 34, zemlje, ka kruni ugarskoj *nepadajuće* UZ 55, *odnoseće* se na ista odreknuća listine ... u obće i samo o carevini austrijskoj i *prinadležećih* joj zemalja govore UZ 65, arondiranje obćina na temelju ovoga zakona prinadleži županijskim, kroz velike župane sastavit se *imajućim* povjerenstvom UZ 146, obćini *prpadajućeg* imetka UZ 147.

Particip prošli na *-/a/v, -/a/vši* također se deklinirao: od prije *postojavšega* u tome obziru načina UZ 34, stranom novci *unišavšimi* iz odkupa vinskoga desetka UZ 67, svaki *glasovavši* izbornik UZ 185, sa brojem *glasovavših* izbornika UZ 185.

Glagolski prilozi

Prilog sadašnji svršavao se na *-ći*, ali se moglo završno *-i* ispustiti: *neimajući* UZ 177, *računajući* UZ 22, *počimajući* UZ 21, *predpostavljajući* UZ 57. Oba su lika bila u skladu s normom.

Prilog prošli redovito je zadržavao završno *-ši*, ali je mogao biti i bez njega.

Veber kasnije pokušava uspostaviti razliku u distribuciji između potpunoga i krnjega lika glagolskih priloga: "Prislovi gl. aktivni imaju dva lika: krnji i podpunni. Premda se oba mogu jednako upotrebljavati, preporučuje se ipak, da se krnji meće samo uz subjekt u singularu, a podpunni uz subjekt u pluralu; kad je subjekt ž. sp. koga mu drago broja, mora uvijek stajati podpunni; n. p. Pisar sjedeć piše, pisari sjedeći pišu. Caesar, potukav Pompeja, vrati se u Rim. Ceasarovci, potukavši Pompeja, vrate se u Rim; nu samo: Cleopatra, izgubivši bitku, pobježe." (VS 76, str. 191) U našim tekstovima ne može se utvrditi takav red u distribuciji glagolskih priloga; nalazimo krnji i potpunni lik bez obzira na rod i broj subjekta.

Refleksivnost

Neki se glagoli javljaju kao refleksivni i kao nerefleksivni, a u istom značenju: *sastoji se* UZ 75, *sastoji* UZ 114. Glagol *skrbiti* javlja se samo nerefleksivno: da *skrbe* UZ 128.

Nastavci *-ovati, -irati, -isati*

Glagoli sa starom osnovom unosili su veliku zabunu u jezik pravnih tekstova. Kod nekih se glagola javlja samo sufiks *-irati*, a neki imaju *-irati* i *-ovati*, a neki samo *-ovati*. Sufiks *-isati* nikako se ne javlja, izuzmemo li glagol *krunisati*, za koji se teško može reći da ima stranu osnovu (usp. lat. coronare).

Imperfektivizacija

Sufiksi *-avati, -ivati*

Glagoli koji tvore nesvršeni vid sufiksom *-avati* i *-ivati* bili su, a i sada su, velik problem pri normiranju hrvatskoga književnog jezika. Problem je zapravo u distribuciji tih dvaju sufikasa; neki glagoli imaju sufiks *-avati*, neki *-ivati*, a neki jedan i drugi. O distribuciji tih sufikasa ovisi prezentska sprega. Po ondašnjoj i sadašnjoj normi glagoli

na *-avati* imaju u prezentu nastavak *-avam*, a glagoli na *-ivati* nastavak *-ujem*. Tako kaže norma. Praksa međutim govori drugo. Ima naime pravih štokavaca koji će za mnoge glagole takva tipa imati prezent na *-ujem* (bez kolebanja), a kad hoće da upotrijebe infinitiv, onda se kolebaju između tih dvaju sufikasa. Mažuranić (MS str. 129) kaže: "Někoji mogu imati oba ova umetka, kao: pregrizivati i *-zavati*, overšivati i *-šavati*, rešivati i *-šavati*, ukorivati i *-ravati*: ali drugi imaju samo po jedan i to najvećma *iva*; a koji vole imati *ava*, treba da se iz običaja naučiš." Iz toga se vidi da je malo glagola koji imaju oba ta sufiksa i da se oni mogu lako nabrojiti, da ima najviše glagola koji imaju sufiks *-ivati*, a u onoj trećoj skupini, tj. koji imaju samo *-avati*, ima nešto više nego u prvoj i to treba iz običaja učiti. Stanje u našem korpusu u skladu je s normom što se tiče toga problema. U njemu apsolutno prevladavaju glagoli koji se završavaju na *-ivati*. Dapače, ima ih višestruko više nego onih jednih i drugih zajedno. Istina je da se je velik broj glagola koji su potvrđeni samo na *-ivati* mogao i drukčije imperfektivizirati (npr. s pomoću prijevoja, kako bi to dobar štokavac i učinio), ali ni to ne bi bitno promijenilo odnos između frekventnosti imperfektivizacije s tim sufiksom i njegova konkurenta (sufiksa *-avati*), odnosno usporednog pojavljivanja obaju njih u istim glagolima. Kako sam već rekao, problem distribucije tih dvaju sufikasa problem je u današnjem suvremenom hrvatskom književnom jeziku.

Prilozi

Weber razlikuje značenje priloga *gdje*, *kamo* i *kuda*. U UZ i izvornim tekstovima ti se prilozi upotrebljavaju u skladu sa suvremenom normom. Ipak sam našao da jedanput stoji *kuda* umjesto *kamo*: *kuda* su upućeni UZ 77.

Prilozi *pak* i *inače* javljaju se češće u liku *pako*, *inako*.

Prilog *jur* iznimno se javlja uz redovito *već*.

Prilozi (korelativi) *koli*, *toli* upotrebljavaju se ponešto češće od priloga *koliko*, *toliko*.

Prilozi *podpuno* i *barem* iznimno se javljaju u liku *podpunoma* i *bar(ma)*.

Prilog *sasvim* u značenju 'potpuno' javlja se i u liku *sasvime*.

Prilozi se često tvore od pridjeva te imaju završetak *-no*: izjavljuje *svečano* UZ 45, *iznovično* glasovati UZ 82, *suglasno* izvesti UZ 51, vrše svoje zvanje *besplatno* UZ 113, *definitivno* izabran UZ 71, imenuje *konačno* i *doživotno* UZ 116.

U tvorbi priloga veoma je čest završetak *-ice*: *imenice* glasovati UZ 82, *hotimice* UZ 102, *posebice* UZ 81, *susljedice* UZ 79, *zasebice* UZ 31.

Prijedlozi

Prijedlog *prama* javlja se i u liku *prema*, ali složeno samo *napram(a)*. *Naprama* stoji uglavnom ispred suglasnika: a *napram* ispred samoglasnika: *naprama* Ugarskoj UZ 24, *naprama* ostalim UZ 25, *naprama* inostranim UZ 31, *napram* Hrvatskoj UZ 34. Prijedlog *prama*, *prema* stoji s dativom. U tome se ne slažu Babukić, Mažuranić i Veber. To se može i dokazati morfološkim argumentima na temelju naših tekstova (dokazljivo je inače u množini svih deklinacija i u jednini zamjeničke deklinacije). Imamo primjere *prema onomu* UZ 24, *prema tomu* UZ 117 ~ o *tom* UZ 116. Prisutnost vokala *u* u prva dva primjera označuje jednoznačno dativ sg. m., n., a njegova odsutnost u trećem primjeru mogla bi značiti dativ i lokativ, ali iz pretkazljivosti prijedloga *o* znademo da se radi o lokativu, a rekcija toga prijedloga nije uopće problematična. U današnjem hrvatskom književnom jeziku rekcija toga prijedloga ne bi se mogla morfološki dokazati zbog sinkretizma dativa i lokativa.

Prijedlog *proti* stoji samo s dativom: *proti nijednome članu* UZ 71, pritužbe *proti valjanosti* UZ 72, prigovori *proti valjanosti* UZ 186.

Prijedlog *medju* rijetko se javlja u složenom liku *izmedj(u)*.

Prijedlog *o* javlja se i u liku *ob*; *o* može stajati ispred samoglasnika i suglasnika, a *ob* samo ispred samoglasnika: *o društvi* UZ 9, *o inartikulaciji* UZ 24, *o načinu* UZ 29, *o uzakonjenju* UZ 61, *ob obrti* UZ 9, *ob ustrojstvu* UZ 96, *ob uredjenju* UZ 108.

Prijedlog *s* javlja se i u liku *sa*. Lik *sa* može stajati u svakom položaju, a ispred piskavih suglasnika i mora, te se javlja mnogo češće od lika *s*.

Dosta je čest prijedlog *uslied*. Ondašnja ga je norma dopuštala s napomenom da je novijega podrijetla i da se rijetko javlja u čistom hrvatskom slogu, što mu ne otvara baš širom vrata u hrvatski književni jezik, a ni današnja ga jezična norma velikodušno ne prima.

II. TERMINOLOŠKA PROBLEMATIKA

Godine 1848. uvodi se u javnu službu hrvatski kao službeni jezik.⁵ Do tada je tu funkciju uglavnom obavljao latinski, a bilo je pokušaja da u pojedinim krajevima hrvatskim tu ulogu preuzme njemački, mađarski i talijanski. Vladimir Mažuranić vrlo lijepo ističe tu ulogu hrvatskoga jezika u našoj pravnoj povijesti. "Nije prostrano tlo, na kojem

⁵ "Hrvati su se do godine 1848, u svih javnih poslovih služili latinskim jezikom." Bogoslav Šulek, "Hrvatsko-ugarski ustav ili konstitucija", Zagreb 1861, 41. "Godine 1848. trebalo je da hrvatski jezik u javnom i službenom poslu preuzme onu ulogu što ju je dugo imao latinski. Tada se osjetila potreba za hrvatskom terminologijom..." Zlatko Vince, "Putovima hrvatskoga književnog jezika", Zagreb 1978, 559.

se je službeni hrvatski jezik – u pismu – od najstarijega do najnovijega vremena održao u vlasti jezika obćenito gospodujućega, službenoga. Ali premda su tuđi – mrtvi i živi – jezici u mnogih krajevih naše domovine istiskivali, sad više sad manje, materinji naš jezik, ovaj je ipak svagda sve do posljednjih decenija XVIII., a do prvih XIX. vieka služio i višim krugovima uzduž Primorja i po predjelih Posavja i Podravja kao jezik, dostojan da ozvanja za zelenim stolom... Prije toga razdoblja bilo je vazda sad obsežnijih sad tjesnijih pokrajina, sad viših sad nižih oblasti, gdje su se i najznatniji poslovi obavljali u našem jeziku, u oblicih stalnih, predajom posvećenih, svakomu razumljivih. Od Kotora i Dubrovnika do Istre, po župah hrvatskih u sadašnjoj Bosni, Dalmaciji i Hrvatskoj nalazimo tragova jednomu službenomu hrvatskomu jeziku zapadnoga govora... Pravni spomenici, iz tih predjela potječući, što nam ih je sudbina spasila iz vrtloga burnih vjekova, svjedoci su nam, da onaj bludi, tko misli, da je jezik naš, kao jezik službeni, pravnički, jezik mlad, nov.”⁶

Iz Mažuranićeva teksta jasno vidimo da je ta upotreba hrvatskoga jezika bila kontinuirana, ali parcijalna. Time se Mažuranićeva tvrdnja ne protivi Šulekovoju i Vinceovoj nego se na neki način nadopunjuju. Te je godine, 1848, hrvatski jezik preuzeo sve one uloge u javnom i službenom poslu koje je do tada na neki način dijelio s latinskim i s drugim svojim živim takmacima. Tako on potpuno preuzima ulogu službenog jezika u trojednoj kraljevini. A da bi tu ulogu mogao što bolje obavljati, bilo je potrebno napraviti priručnik službene terminologije za suvremene potrebe. Trebalo je u tom priručniku sakupiti sve terminološko blago koje smo imali a još je u upotrebi, a za pojmove, radnje, stvari, odnose i pojave za koje nemamo svojega termina trebalo je stvarati. Poznato je načelo kojega se je zagrebačka filološka škola držala pri rješavanju tekuće terminološke problematike.⁷ Banski namjesnik Mirko Lentulaj povjerio je izradu takva priručnika Bogoslavu Šuleku i dvorskom savjetniku Hermanu Bužanu. Uskoro je u Beču osnovana komisija koja je dobila zadatak da izradi pravoslovno-političku terminologiju, koja se je pojavila 1853. Ta je terminologija tako napravljena da je na prvom mjestu njemački naziv, na drugome hrvatski, na trećemu srpski i na četvrtomu slovenski. Na izradi hrvatskoga dijela radio je Dimitrije Demeter. Ta je terminologija služila kao svojevrsan standard pri izradi zakona. Stoga ćemo ustavnopravne termine u UZ usporediti s terminima u JPT. Kako je *Zbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju* služio i kao izvor za Akademijin rječnik, utvrdit ćemo potvrđenost termina iz UZ u AR. Bit će također zanimljivo usporediti rješenje nekog terminološkog problema u Šulekovim rječnicima, koji su objavljeni sredinom razdoblja što ga obuhvaća ova radnja, s rješenjem u UZ i JPT. Poslije razdoblja koje proučavam nastaje monumentalno djelo hrvatske pravne povijesti, prava riznica sabrana u dragocjenom rudniku hrvatskih pravnih spomenika. To su Mažuranićevi *Prinosi*.⁸ Stoga nam valja usporediti termine iz našeg korpusa i s *Prinosima*, te utvrditi njihovu potvrđenost u njima.

⁶ Vladimir Mažuranić, “O rječniku pravnoga nazivlja”, Rad JAZU 150, 236.

⁷ Ljudevit Jonke, “Književni jezik u teoriji i praksi”, Zagreb 1964.

⁸ Vladimir Mažuranić, “Prinosi za pravno-povijesni rječnik”, Zagreb 1911–1922.

1. O KRITERIJIMA IZDVAJANJA NAZIVA

Prije svega moramo utvrditi popis naziva,* a da bismo to mogli, potrebno je odrediti kriterije izdvajanja naziva. Intuicija nam ne može biti taj kriterij. Ne može nam sasvim pomoći ni potvrđenost u nekom od spomenutih rječnika jer bi se time iz ovog proučavanja izmakli nazivi koji nisu potvrđeni ni u jednom rječniku, a takvih ima dosta. Ne mogu nam puno pomoći ni profesori ustavnog prava jer se ne bave poviješću ustavnopravne terminologije. Stoga smo se utekli analogiji kao prokušanoj pomoćnici u rješavanju mnogih jezičnih pojava koje se drukčije ne daju objasniti. Ona nam zaista može poslužiti kao kriterij pri utvrđivanju naziva. Uzmimo npr. nekoliko naziva koji su potvrđeni u nekom rječniku: *ban* (AR, MP), *carevina* (AR), *danak* (AR, MP), *namjesnik* (AR, MP), *naredba* (AR), *zemljarina* (AR, Š, JPT), *obtužiti* (AR), *obtužba* (AR), *utok* (AR, MP), *veleizdaja* (AR, JPT, Š, MP), *trgovina* (AR, MP), *sumnja* (AR, JPT, Š, MP), *vjerodajnica* (AR, JPT, Š, MP), *branitelj* (AR, MP), *sudac* (AR, JPT, MP) itd. Svaka od tih riječi predstavlja određenu terminsku skupinu i daje nam pravo da valjano zaključimo za članove te skupine da su nazivi. Riječ *ban* dopušta da sve riječi koje znače vladara ili naslov ubrojimo u nazive. Tako riječ *carevina* otvara skupinu riječima koje znače tip vladavine, riječ *danak* i *zemljarina* predstavljaju riječi koje znače porez, davanje, novčani izdatak za što. Riječ *nemjestnik* otvara skupinu riječima koje znače službu, položaj u vlasti, *naredba* akt kojim se što naređuje, zapovijeda, utvrđuje i sl. Riječ *utok* otvara skupinu riječima koje znače pravno sredstvo, pravni lijek i sl. *Veleizdaja* je predstavnik kaznenih djela, *trgovina* privrednih grana, *sudac* zanimanja, *sumnja* olakotnih okolnosti, *vjerodajnica* ispravâ kojima se što potvrđuje, dokazuje, *branitelj* sudionikâ u pravnom činu itd.

Na taj način dobio sam popis naziva koji su potvrđeni u korpusu. Sigurno je koji naziv i izmakao popisu, a vjerojatno se dosta toga nalazi u popisu što po strožem kriteriju nije naziv. Osim toga valja napomenuti da je pravo, za razliku od nekih vrlo uskih znanosti ili znanstvenih disciplina ili grana ljudske djelatnosti, vrlo prošireno, masovno, pa da su mnogi nazivi općepoznati i veoma stari. Iz toga proizlazi činjenica da je u praktičnom pravu veoma jednako značenje naziva kao i općenito u narodu. To pogotovo vrijedi za zakonodavstvo. Budući da zakoni obvezuju ljude na određene norme ponašanja i sl., narod ih mora razumjeti. Istina, oni se ne mogu spustiti na takvu razinu da budu potpuno razumljivi svima, ali se taj jaz može prevladati razvojem jezične kulture, posebno pravne. To je razlog zašto u popisu ima dosta naziva koji nam se čine sasvim obični i jasni.

* Taj je popis napravljen, ali se u ovom radu ispušta zbog opsežnosti.

2. NAZIVI PO OBLIKU

Nazive po obliku dijelimo na a) jednočlane i b) višečlane. Jednočlane opet možemo podijeliti na α) netvorbene i β) tvorbene, a višečlane prema sintagmatskoj vezi na α) atributne, β) adverbijalne, γ) objektne itd. Neke riječi mogu same biti termini, a mogu sudjelovati i kao članovi višečlanih termina i terminskih sveza. Pritom se one mogu javljati kao samostalni termini ili kao odredbenica (definitor), određenica (distinktor) ili kao nekakav kvalifikativ. Koju od tih uloga ima u pojedinom slučaju, može se najčešće vidjeti iz njihovih sintagmatskih odnosa.

a) jednočlani nazivi

 α) netvorbeni nazivi

Netvorbeni su oni nazivi koje ne možemo dovesti izrazno i sadržajno u tvorbenu vezu ni s jednom riječi. To su dakle riječi koje su tvorbeno neraščlanjive, nejasne, nemotivirane. Takvih u našem korpusu nema mnogo. To su uglavnom imenice: *arkiv* 108, *ban* 23, *barun* 68, *biskup* 68, *brak* 149, *čast* 100, *čin* 185, *član* 90, *država* 31, *glas* 73, *grb* 18, *grof* 61, *knjiga* 210, *knez* 61, *kocka* 81, *kotar* 181, *kralj* 61, *međa* 97, *moć* 31, *načelo* 36, *nužda* 160, *oblast* 202 itd.

 β) tvorbeni nazivi

Tvorbeni su oni nazivi koje možemo dovesti izrazno i sadržajno u tvorbenu vezu s nekom riječi. To su dakle riječi koje su tvorbeno jasne, motivirane. Takvih je u našem korpusu veoma mnogo. One su često elementi višečlanih termina. Stoga ćemo ovdje obraditi potanko tvorbene riječi u našem korpusu, bilo da su one samostalni termini ili sastavni dijelovi višečlanih terminskih sveza. Preoblikom ćemo uspostaviti značenjsku vezu između osnovne riječi i tvorenice (a tvorbeno se značenje najčešće podudara s terminološkim), a za riječi koje sudjeluju u stvaranju višečlanih termina i terminskih sveza navest ćemo u zagradi terminološki kontekst, terminske sveze u kojima se javlja da bi bila jasnija cjelovitost njihova značenja. Termine ćemo promatrati po vrstama riječi, a unutar toga po tvorbenim načinima i značenjskim skupinama. Više ćemo se zadržati na tvorbenim uzorcima koji su posebno zanimljivi za suvremeni hrvatski književni jezik. Razumljivo je da ćemo najviše govoriti o tvorbi imenica i pridjeva, a samo malo o prilozima i glagolima. To proizlazi iz učestalosti sudjelovanja pojedine vrste riječi u terminologiji.

A. Imenice

1. Sufiksna tvorba

1.1. Imenice koje znače osobu

1.1.1. Imenice koje znače mušku osobu

1.1.1.1. Imenice koje znače vršitelja radnje

Među sufiksima u ovoj kategoriji imamo ove: *-(a)c*, *-ač*, *-ija*, *-lac*, *-nik*, *-onik*, *-telj* i *-ø*.

a. Sufiks *-(a)c*

sudac 116 → onaj koji sudi. Samo je ta imenica na *-(a)c*, ali vrlo česta.

b. Sufiks *-ač*

birač → onaj koji bira.

c. Sufiks *-ija*

sudija 42 → onaj koji sudi. Stoji samo u jednom zakonu.

d. Sufiks *-lac*

uživalac → onaj koji uživa (dosmrtni u. 164, gruntovnički u. 88).

vladalac 31 → onaj koji vlada.

Drugih imenica na *-lac* nema.

e. Sufiks *-nik*

Za vršitelja radnje muškoga roda najviše ima imenica s tim sufiksom:

bilježnik 69 → onaj koji bilježi. Poseban službenik, notar.

liečnik 114 → onaj koji liječi.

nadzornik → onaj koji nadzire, vrši nadzor (okružni nadzornik 90).

nasljednik 63 → onaj koji koga naslijedi.

poreznik 156 → onaj koji ubire porez.

posjednik 148 → onaj koji što posjeduje.

predsjednik → onaj koji predsjedava (p. po dobi 92, privremeni p. 71).

prisežnik 144 → onaj koji priseže.

radnik 110 → onaj koji radi.

savjetnik → onaj koji savjetuje (odsječni s. 114, zdravstveni s. 114, zemaljski s. 114).

stanovnik → onaj koji gdje stanuje (crkveni s. 64, svjetski s. 64).

urednik → onaj koji što uređuje (državni u. 166, vojnički u. 166).

začetnik 79 → onaj koji što začinje, počinje.

zamjenik → onaj koji koga zamjenjuje (zakoniti z. 113).

zastupnik → onaj koji koga zastupa (gradski z. 179, narodni z. 68).

Imenice *sljedbenik* 142, *činbenik* 20 i *stiegovnik* 89 također označuju vršitelja radnje i završavaju na *-nik*, ali im to nije sufiks. Imenica *sljedbenik* 142 motivirana je glagolom *sljediti*, pa imamo preobliku: onaj koji koga/što sljediti. Može biti motiviran i

imenicom *sljedba* u značenju 'onaj koji pripada kojoj sljedbi. Imenica *činbenik* 20 motivirana je glagolom *činiti* te znači 'onaj koji što čini', a sufiks je *-benik*. Ta imenica ovdje znači osobu koja vrši radnju, a danas se ta riječ preporučuje za neživog vršitelja radnje. Imenica *stiegovnik* 89 → onaj koji nosi stijeg, pa je sufiks *-ovnik*, a možda bi se mogla motivirati i pridjevom *stiegovni*.

f. Sufiks *-onik*

Tim sufiksom tvorena je samo imenica *osiguraonik* 119 → onaj koji osigurava.

g. Sufiks *-telj*

Taj je sufiks puno plodniji od sufiksa *-lac*, a manje plodan od sufiksa *-nik*:
glasovatelj 195 → onaj koji glasuje. Načinjen je od inf. osnove *glasova*.

izvjestitelj → onaj koji izvijesti/izvješćuje (strukovni i. 211).

obtužitelj 105 → onaj koji optuži.

odvjetovatelj 167 → onaj koji odvjetuje. Tu se terminološko značenje ne slaže s tvorbenim. *Odvjetovatelj* znači osobu koja ima pravo odvjeta (glasa) UZ 167.

poslužitelj 108 → onaj koji posluži. Znači 'asistent'.

predlagatelj 76 → onaj koji predlaže.

pritužitelj 72 → onaj koji prituži.

prositelj → onaj koji prosi, moli (prositelj dozvole 123). To je upotrijebljeno u značenju 'petitor, molitelj'.

ravnatelj 128 → onaj koji čime/što ravna, upravlja.

tužitelj 104 → onaj koji tuži.

učitelj → onaj koji uči (u. politički bez poroka 133).

upravitelj 68 → onaj koji upravlja. Načinjeno od svršenog glagola.

Ovdje bi još valjalo spomenuti imenice *ovrhovoditelj* 204 i *računopoložitelj* 162, ali kako su one načinjene čistim slaganjem, o njima će biti riječi tamo. Imenica *žitelj* 60 može biti motivirana arhaičnim glagolom *žiti*, ali je Maretićev *Savjetnik* objašnjava kao rusku ili češku riječ, a ne dovodi je u značenjsku ni tvorbenu vezu s tim glagolom.

h. Sufiks *-∅*

Tim sufiksom imamo samo imenicu *svjedok* 103 → onaj koji svjedoči.

1.1.1.2. Imenice koje znače nositelja osobine

Od imenica iz ove skupine zabilježio sam samo tri. Dvije su na *-ac*, jedna na *-aš*, a to su:

krivac 57 → onaj koji je kriv.

stranac 160 → onaj koji je stran.

velikaš 80 → onaj koji je velik u značenju 'moćan, bogat' (kuća v.). UZ ima u tom značenju i *velmoža* 63.

1.1.1.3. Ostale imenice m. roda

Među sufiksima za ostale imenice m. roda koje znače osobu našao sam samo ove:

-ac – pojedinac, -an – župan, -ak – potomak i 4. plodnija: -ik, -ar, -anin i -nik. Imenice na -ik tvorene su od participa perfekta pasivnoga pa znače najčešće objekt na kojem se vrši radnja, npr.:

učenik 133 → onaj koji biva učen.

povjerenik → onaj kojemu je što povjereno (vladarski p. 124).

odaslanik 41 → onaj koji je odaslan.

pozvanik → onaj koji je pozvan (banski p. 68).

obtuženik 41 → onaj koji je optužen.

naredjenik 167 → onaj koji je naređen, određen.

obvezanik 162 → onaj koji je obavezan.

Imenice *pomoćnik* i *punomoćnik* nisu tako tvorene pa nemaju ni takvo značenje, što se vidi iz njihove preoblike:

pomoćnik 167 → onaj koji je pomoćni.

punomoćnik 185 → onaj koji je punomoćni.

U imenica *vlastnik* i *zavičajnik* možemo izlučiti sufiks -nik ili -ik, već prema tome kakvu preobliku uzmemo:

zavičajnik 177 → onaj koji je zavičajan gdje, tj. koji ima zavičajno pravo gdje / onaj koji ima zavičaj gdje.

vlastnik → onaj koji je vlastan što / onaj koji ima vlast što (gruntovački vlastnik 88). Ako je pridjevska motivacija, sufiks je -ik, a ako je imenička, onda je -nik.

Imenica *pripadnik* 148 motivirana je glagolom pa ima sufiks -nik.

Imenica *nahodnik* 150 motivirana je glagolom *nahoditi* u značenju 'naći', što je danas na rubu motiviranosti.

1.1.2. Imenice koje znače žensku osobu

Nisam našao nijednu imenicu ženskoga roda koja bi značila vršiteljicu radnje. I uopće kategorija imenica koje znače žensku osobu rijetka je bila u zakonskim tekstovima. Razlog je tome taj što žene nisu sudjelovale u vlasti, što nisu sudjelovale u društvenom i političkom životu društva i što nisu bile gotovo nikada pravni subjekti ni objekti, pa stoga nisu bile ni predmet zakonskih odredaba. Imamo doduše na jednom mjestu riječ *vlastnica*, ali se odnosi na pravnu osobu, a ne na fizičku: zaklade, koje su *vlastnice* nekret-nina 180. Osim toga vršitelj radnje muškoga roda, posebno u množini označuje i žensku osobu, pa je i to razlog da se ženski rod i formalno ne javlja, ali je vjerojatno sociološki razlog utjecao na lingvistički.

1.1.3. Imenice koje znače podjednako mušku i žensku osobu

Ni od tih imenica nisam našao nijedne.

1.2. *Imenice za stvari*

U toj kategoriji imenica imamo samo ove sufikse: *-(a)k*, *-ica*, *-ik*, *-ivo*, *-lo*, *-nica* i *-nik*.

Sufiks *-(a)k* označuje stvari koje su po postanku posljedica neke radnje. Evo ih nekoliko: *podatak* 9, *podnesak* 74, *izpravak* 76, *iznosak* 118.

Sufiks *-ica* dosta je čest. Imenice toga tipa motivirane su pridjevom, a ako su motivirane glagolom, onda imaju sufiks *-nica*:

dnevnicica 79 → dnevna plaća.

dokaznica 193 → dokazni list / isprava kojom se što dokazuje.

domovnicica 179 → domovni list.

glasovnicica 185 → glasovni listić / listić kojim se glasuje.

obtužnicica 106 → optužno pismo / pismo kojim se tko optužuje.

odpustnicica 154 → otpusno pismo / pismo kojim se tko otpušta.

tiskanica 75 → ono što je tiskano.

ulaznicica 83 → ulazna karta.

dopustnicica 149 → isprava kojom se što dopušta / dopusna isprava, list.

izvjestnicica 211 → pismo kojim se o čemu izvješćuje / *izvjesno pismo. UZ ima tu riječ u značenju 'pismeni izvješta'.

tjednicica 181 → tjedna plaća.

molbenicica 75 → molbeno pismo. UZ ima u značenju 'pismena molba'. Može biti i ovakva preoblika: pismo kojim se tko što moli, ali je tada sufiks *-benica*, pa je bolje uzeti jednostavniju preobliku.

Sufiks *-ik* možemo izlučiti u nekoliko imenica koje uglavnom znače knjigu u kojoj su kakvi popisi, pravila, cijene, imena i sl., najčešće ono što znači osnova ili osnovna riječ: cjenik 114 → popis cijena.

imenik 72 → poslovni red, pravilnik o poslovanju.

rednik → redna knjiga (obćinski r. 175). Sadrži pravila o uređenju općina.

svotnik 199 → svotna knjiga, popis novčanih svota koje su za što određene ili isplaćene.

zapisnik 179 → zapisna knjiga, knjiga u koju se zapisuje tok neke sjednice, sastanka. Ako se uzme ishodište *zapisna knjiga*, onda je sufiks *-ik*, inače je *-nik*, a imenice na *-nik* obično znače mušku osobu. Stoga Zore u Radu 115 str. 186 kaže da nije dobro tvorena riječ, a Maretić u *Savjetniku* kaže da ima i nekoliko takvih imenica koje znače stvar pa nabraja: *dnevnik*, *praznik*, *rudnik*, *tamnik*... pa zaključuje da je i riječ *zapisnik* dobra.

napisnik 139 → napisna knjiga. Isto je što *zapisnik*, premda Demeter u predgovoru JPT kaže da je prikladnije za protokol uzeti riječ *napisnik*. UZ redovito ima *zapisnik*, a samo u jednom zakonu ima *napisnik*. Šzn ima sintagmu *napisati zapisnik*.

Sufiks *-ivo* imamo samo u jednoj imenici: *berivo* → ono što se bere (osobno b. 166). Tu znači 'plaća' ili, kako bi se danas reklo, 'osobni dohodak'.

Sufiks *-lo* imamo samo u dvije imenice: *mjerilo* → ono čime se što mjeri (ustanov-

ljivanje obćega novčanoga mjerila 53) i *ravnilo* 198 → ono čime se što ravni. UZ to ima u značenju 'smjernica'.

1.3. Mjesne imenice

U tvorenica te skupine imamo ove sufikse: *-ište*, *-arnica*, *-nica*, *-onica*, *-ona*. Sve one znače mjesto (najčešće zatvoreno) gdje se odvija radnja u vezi s osnovom ili osnovnom riječi. Tako je *nahodište* 150 → mjesto gdje žive nahodi, *sahranište* 108 → mjesto kamo se što sahranjuje (tj. pohranjuje, čuva), *sudište* 100 → mjesto gdje se sudi, *pjeneznica* 171 → mjesto gdje su pjezezi (blagajna), *sabornica* 93 → prostorija u kojoj se saboruje, *štedionica* 119 → kuća u kojoj se štedi novac, *učionica* 134 → prostorija u kojoj se uči itd. U toj skupini imamo riječ *učiona* 132, ali u istom zakonu i u istom značenju ima i *učionica*. Šulek obično stavlja *-ic-* u zagrade, što znači da postoje oba lika, tj. na *-ona* i *-onica*.

Osim toga imamo nekoliko imenica sa sufiksom *-ija*. One znače upravno područje kojim upravlja onaj koga označuje osnovna riječ: *biskupija*, *županija* 68, *sudčija* 114 i sl.

1.4. Mislene imenice

Osim glagolskih imenica ova je katagorija najbogatija, što je i razumljivo za svaku terminologiju pa tako i za ovu. Tu imamo ove sufikse: *-ina*, *-oća*, *-ost*, *-stvo/-tvo*, *-ština*, *-va* i *-(n)ina*. Sufiks *-ota* ne možemo uzeti jer ima samo jedna imenica s tim sufiksom — *svota* 27, ali se ne može uspostaviti značenjska veza između tvorenice i zamjenice od koje je tvorena. *Svota* znači određeni novčani iznosak, a ne totalnost.

Sufiks *-ina* nalazi se u tri imenice: *svojina* 135, *većina* 75 i *trgovina* 86.

Sufiks *-oća* imamo samo u jednoj imenici: *potreboća* 165.

Na *-ština* imamo također jednu: *potrebština* 11, a riječ *zakletva* jedina je na sufiks *-va*. Imenica *vlastnina* (nepokretna v. 171, občinska v. 171, pokretna v. 171) motivirana je imenicom *vlast* ili pridjevom *vlastan*, pa je zato sufiks *-nina* ili *-ina*.

Sufiks *-ost* i *-stvo/-tvo* podjednako su raspoređeni. Osvrnut ćemo se samo na neke tvorenice s tim sufiksima.

dozrelost → osobina onoga koji je dozreo (potvrda o dozrelosti 134).

izberivost → osobina onoga koji je izberiv (pravo na i. 179).

jednakost → osobina onoga koji je jednak (j. glasova 189).

nadležnost → osobina onoga koji je nadležan (n. suda 116).

sigurnost → osobina onoga koji je siguran (s. imetka 153, javna s. 97, obuća s. 30, s. osobe 153).

pravovaljanost 161 → osobina onoga što je pravovaljano.

ravnopravnost 35 → osobina onoga koji je ravnopravan.

samostalnost 29 → osobina onoga koji je samostalan.

ustanovnost 45 → osobina onoga što je ustavno.

Imenica *razlikost* 32 motivirana je pridjevom *razlik*, *okolnost* 125 može se motivirati pridjevom *okolan*, premda se objašnjava kao češka riječ. Mogla je samostalno nastati i u hrvatskom iz elemenata hrvatskoga jezika za pojam koji označuje. Zanimljiva je riječ *paritetnost* (načelo p. 36). Ona je tvorevina od pridjeva *paritetan*. Zanimljiva je stoga što ima dva morfema koja znače osobinu/svojestvo, tako da *paritetnost* znači isto što i *paritet*, samo što je u *paritetnost* hrvatski sufiks a u *paritet* strani. Evo i nekoliko imenica na *-stvo/-tvo*:

članstvo → osobina onoga koji je član (pravo č. 89, osobno č. 95).
državljanstvo 9 → osobina onoga koji je državljanin.

Takve tvorenice često znače poslove koji su u vezi s osnovom:

obrtništvo 97 → obrtnički poslovi.

redarstvo 9 → redarski poslovi.

sudstvo 160 → sudski poslovi.

novčarstvo 9 → novčarski poslovi. JPT pod *Bank* ima *novčara* a pod *Bank- novčarski*.

Novčarstvo je dakle *bankarstvo*.

novčanstvo 33 → novčani poslovi. To su financijski poslovi. JPT pod *Finanzwesen* ima *novčanski poslovi*.

stražanstvo 174 → stražanski poslovi. To je načinjeno od imenice *stražanin*. *Stražanin* je isto što i *stražar*, pa su to stražarski poslovi.

domobranstvo 58 → domobranski poslovi, tj. obrambeni poslovi.

Neke od takvih imenica znače ured koji je u vezi s osnovom:

ministarstvo 32 → ured u kojem je koji ministar i ostalo osoblje koje s njim radi.

1.5. Glagolske imenice

Glagolske imenice izdvajamo zbog njihove posebnosti i obilja. To je apsolutno najbogatija kategorija u našem korpusu, a čini se i u svakoj terminologiji. Na njima ćemo se više zadržati zbog obilja njihovih sufikasa i raznolikosti njihova značenja, te zbog njihove važnosti za suvremeni hrvatski književni jezik. U našoj građi imamo ove sufikse: *-Ø*, *-a*, *-aj*, *-ak*, *-ja*, *-anje*, *-e*, *-enje*, *-ba*, *-idba*, *-nja*. Kako su *-anje*, *-e* i *-enje* samo varijante istoga sufiksa, promatrat ćemo ih zajedno kao sufiks *-je*. Taj je sufiks najplodniji usprkos tvorbenoj prednosti što je imaju tvorenice na *-Ø*, *-a*, *-aj*, *-ba* i *-idba* da se od njih mogu izvoditi pridjevi. Izgleda da su se već tada jedino glagolske imenice na *-je* osjećale stilski neobilježanima kad se od stranih glagola na *-irati* glagolske imenice tvore jedino tim sufiksom. Zatim po plodnosti slijedi sufiks *-a*, a za njim malo zaostaju *-Ø* i *-ba*, dok su *-(a)k*, *-aj*, *-idba* i *-nja* nešto rjeđi, a sufiksom *-ja* imamo samo imenicu *udaja* 14 i *prodaja* 21.

a. Sufiks *-je*

Navest ćemo sve te imenice s terminološkim kontekstom ili svezom u kojoj se pojavljuju: *aprovizioniranje* 192, *arondiranje* 146, *djelovanje* 68, *dozvoljenje* (oblastno d. 172), *dozvoljivanje* (građevno d. 154), *držanje* (d. sjednice 36, d. skupštine 128), *glaso-*

vanje (posljedak g. 74, tajno g. 93), *hvtanje* (hvtanje zločinca 155), *imenovanje* (doživotno i. 88), *izdavanje* (i. novca 54, i. odpustnica 154), *izključenje* (vremenito i. 79), *izručivanje* 33, *izsušenje* (i. zemlje 98), *izvedenje* (tehničko i. 110), *izvješće* 211, *izvršivanje* 134, *jamčenje* (oprost od j. 118), *konstituiranje* 73, *kontrahiranje* 8, *konvertiranje* 8, *kovanje* (k. novca 54), *kvašenje* (k. zemlje 98), *magaziniranje* 174, *mnjenje* (očitovanje m. 114), *nadziranje* 99, *namještenje* (stalno n. 148), *naseljivanje* 142, *niveliranje* 123, *obavljanje* (o. posla 35, o. funkcija 100), *obezbjeđenje* (o. zemlje 62), *obnarodovanje* 154, *obračunavanje* 12, *obrazovanje* (obćenito o. 99), *obrtovanje* 166, *očitovanje* (o. mnjenja 114), *odlučenje* (o. žriebom 86), *odobrenje* (više o. 197), *odpravljanje* 155, *odreknuće* 62, *odvjetovanje* (osobno o. 36), *opraštanje* 154, *opredjeljivanje* 13, *opunomoćenje* 123, *osvjedočenje* (slobodno o. 106), *otvorenje* 71, *ovjerovljenje* 92, *ovlaštenje* 94, *pitanje* 74, *plaćanje* 121, *pobiranje* (p. poreza 154), *poboljšanje* (p. zemlje 98), *podijeljivanje* 125, *podučavanje* 132, *poduzeće* (rudničko p. 119, rudokopno p. 121), *položenje* (p. zakletve 61), *pomilovanje* (pravo. p. 100), *popisivanje* (p. pučanstva 154), *popunjivanje* (p. vojske 32), *poravnanje* 6, *poslovanje* 193, *postigavanje* 30, *posriedovanje* 123, *povedenje* (p. parnice 192), *povjerenje* (javno p: 193), *preduzeće* 114, *prekršenje* (p. pravila 125), *preobrazivanje* 32, *pretresivanje* 105, *prevoženje* (p. po kopnu 119, p. po vodi 119, redovito p. 119), *prijavljenje* (dužnost p. 155), *primanje* (p. djeteta 148, p. u nasliedstvo 154), *produljivanje* (p. pogodbe 154), *produženje* (p. roka 125), *proganjanje* (kazneno p. 100), *proglašenje* (p. zakona 7), *promicanje* (p. umjetnosti 118), *provedenje* (p. zakona 86), *ravnanje* (r. izborom 184), *razmieščivanje* (r. vojske 32), *razpolaganje* (pravo r. 84), *razporezanje* (pravo r. 161), *razporezivanje* 33, *razrezivanje* 172, *razvrgnuće* (r. ženidbe 149), *rodjenje* 148, *rukovanje* (r. novcem 40), *spojenje* (s. sela 147), *sjedenje* 81, *sporazumljenje* 18, *stvaranje* (s. zaključka 75), *škontriranje* 193, *taracanje* 197, *trajanje* (t. uredovanja 74), *učestvovanje* 105, *uredjenje* (unutarnje u. 92), *uredovanje* (trajanje u. 74), *ustanovljivanje* (u. odredaba 31), *ustrojenje* (u. društva 124), *utanačivanje* 154, *utjerivanje* 33, *uzdržavanje* (u. željeznica 119), *uživanje* (pravo u. 166), *viećanje* 43, *vodjenje* (v. dnevnika 75), *vojačenje* (redovito v. 149), *zasjedanje* (saborsko z. 36), *zaključivanje* (valjano z. 104), *zastupanje* (diplomatičko z. 31, trgovačko z. 31), *znanje* (staviti do z. 75), *žriebanje* 37.

Kako vidimo, ima podjednako tvorenica od svršenih i nesvršenih glagola. Neke tvorbe su nam neobične, ali su tvorbeno pravilne. Mnoge od njih imaju usporedu i tvorenicu s nekim drugim sufiksom, a u istom značenju, npr. *provedenje* – *provedba*, *povedenje* – *povedba*, *popisivanje* – *popis*, *izvršivanje* – *izvršba*, *odreknuće* – *odreka* itd. Većina tih imenica znači glagolsku radnju, ali ih ima koje imaju i konkretno značenje, npr. *poduzeće*, *pitanje* i sl.

b. Sufiks -a

Rekli smo da je taj sufiks po učestalosti na drugom mjestu, pa ga stoga i prikazujemo odmah iza sufiksa -je. Evo naziva s tim sufiksom: *dozvola* (poglavarstvena d. 127, prositelj d. 123, ustrejenje d. 124), *danguba* (odšteta za d. 114), *izmjena* (i. poruka 37), *izplata* 44, *iztraga* (karnostna i. 203, posebna i. 68, trošak i. 72), *nagoda* 6, *naknada* (opraštanje od n. 154), *obezšteta* 135, *objava* (o. izvještaja 78), *obrana* 32 (MP ima

obramba s uputom na *obrana*), *obskrba* (pravo na o. 148, ubožka o. 168, živežna o. 197), *obustava* (o. parnica 192), *obznana* 123, *odbrana* (predlog o. 76), *odgoda* 107, *odluka* (valjana o. 71), *odraka* 62, *odšteta* 114, *odvlaka* 104, *opomena* 84, *opreka* 20, *opravda* 103, *osnova* (zakonska o. 94), *osuda* 106, *oznaka* 164, *poraba* (javna p. 165), *poruka* (izmjena p. 37), *posveta* 33, *potvrda* (p. o dozrelosti 134, p. o iznosku 122), *predplata* 121, *preinaka* 22, *presluha* 106, *presuda* (drugomolbena p. 204, karnostna p. 204, sudačka p. 116, razvrgrnuće p. 125), *prevara* 122, *prisega* (pismena p. 105), *privreda* 183, *promjena* (p. ustava 57), *razprava* (odborska r. 211, specijalna r. 80), *razsvieta* 210, *razstava* (sudbena r. 149), *sahrana* 108, *udruga* 180, *uprava* (javna u. 199, nutarnja u. 75, vrhovna u. 97, zemaljska u. 75), *ustanova* (prelazna u. 94, zaključna u. 95, zaglavna u. 206), *uzkrata* 105, *uzpostava* 107, *vlada* (autonomna v. 27, rekvizicija v. 72, središnja v. 15, zajednička v. 7, zemaljska v. 11), *zagoda* 107, *zapreka* 74, *zaštita* 70.

Te imenice najčešće imaju konkretno značenje (posljedicu radnje, pismeni dokument o čemu i sl.), ali ponekad znače i sa nu glagolsku radnju. Nekad može značiti jedno i drugo. Neke od tih imenica također imaju svoju usporednicu s nekim drugim sufiksom: *nagoda* – *nagodba*, *odreka* – *odreknuće*. Te se imenice teško mogu zamijeniti imenicama na *-je*, a da značenje ostane isto.

c. Sufiks -Ø

Evo imenica s tim sufiksom: *dogovor* (slobodni d. 54, uzajamni d. 55), *dopust* 75, *izkaz* (periodični i. 134, posebni i. 12, zdravstveno-štatistički i. 114), *izmak* (i. periode zakonarske 68), *iznos* (porezni i. 182), *izpis* 154, *izpit* (fizikanti i. 114), *izvid* 103, *nadzor* (pravo n. 87), *namet* (obćinski n. 181), *napis* 160, *navod* (n. razloga 107), *obseg* (o. djelokruga 111), *odklon* (pravo o. 105), *odgovor* (pozvati na o. 102), *odpis* (kraljevski o. 60), *oglas* 183, *oprost* 122, *podhvat* (obrti p. 166), *podpis* 123, *popis* 78, *porod* 88, *predlog* 81, *prepis* 78, *pretres* 198, *prevod* (vjerodostojni p. 36, *priepor* 72, *prigovor* (p. proti valjanosti 186), *prihod* (najveći p. 171), *prinos* 144, *proglas* (p. izbora 186), *proizvod* (književni p. 9, šumski p. 86, umjetni p. 9), *popis* (obdržavati p. 74), *propust* 102, *proračun* (zajednički p. 38, zemaljski p. 75), *prosvjed* (svečani p. 65), *razhod* 193, *raspis* (r. izbora 184), *razpust* (r. sabora 107), *sastav* (s. sudišta 100), *saziv* (s. sjednice 76), *ugovor* (državni u. 9, ponavljati, produživati u. 192, sklapati u. 192, trgovački u. 9), *ukor* 79, *ulog* 121, *upis* (u. imena 73), *upit* 78, *ustroj* 177, *utok* (pravo u. 160), *uvid* 183, *zatvor* (osobni z. 129).

Te imenice najčešće imaju apstraktno značenje, ali često i konkretno.

d. Sufiks -ba

Glagolske imenice sa sufiksom *-ba*: *dioba* 137, *dvojba* (dvojba o rezultatu 82), *izvršba* (i. odredbe 159), *nagodba* 20, *naredba* 55, *obtužba* (odustati od o. 106, predmet o. 104), *odredba* (izvršba o. 163), *pogodba* (financijalna p. 10, ponavljati p. 192, sklapati p. 192), *ponudba* 32, *povedba* (p. postupka 104), *priredba* (p. parnice 106), *pristojba* (biljegovna p. 26), *pritužba* (pravo p. 157, p. proti valjanosti 72), *provedba* (p. zakona 117), *razsudba* 54, *nasliedba* 74, *služba* (crkvena s. 90, građanska s. 90, gubitak s. 188, javna s. 148), *tužba* 157, *udatba* 168, *uvrstba* 66, *zavedba* (z. novoga sustava 54), *zasklužba*

(samostalna z. 169), *razredba* (r. izbornikah 182).

e. Sufiks *-idba*

Glagolske imenice sa sufiksom *-idba*: *gojitba* (g. zemlje 97), *krunitba* 63, *nadopunitba* 20, *rješitba* (drugomolbena r. 204), *sjeditba* 84, *zakonitba* 168, *ženitba* (ništovna ž. 149, razvrgnuće ž. 149).

Glagolske imenice na *-ba* i *-idba* tvorene su uglavnom od svršenih glagola, a rijetko od nesvršenih. Većinom znače samu radnju, ali neke znače institucionalizaciju radnje ili pak njezin objekt, posljedicu ili proizvod. Za neke bi se moglo reći da nisu tvorbeno u redu, npr. *zakonitba*. Ta imenica pretpostavlja glagol *zakoniti*, a on kao simplex nije potvrđen. Čak i UZ ima *pozakonjeno diete* 148 a i JPT ima *pozakonitba* pod *Legitimation*. Imenica *razredba* također je glagolska. Nije izvedena od imenice *razred* nego od glagola *razrediti* koji znači 'dijeliti što u razrede'. Taj glagol ima i JPT za njem. *classificieren*. *Razredba* je dakle dobra zamjena za stranu riječ *klasifikacija*. Mnoge od tih imenica imaju i svoju usporednicu s drugim sufiksom, npr. *nagodba* – *nagoda*, *povedba* – *povedenje*, *provedba* – *provedenje*, *sjeditba* – *sjednica*, *udatba* – *udaja* itd. Za razliku od imenica na *-je*, koje ne mogu tvoriti pridjev, i imenica na *-a*, od kojih se samo djelomično može tvoriti pridjev, imenice na *-ba* i *-idba* imaju veliku tvorbenu prednost. One sve mogu imati pridjev. Ta njihova prednost utječe i na učestalost njihova pojavljivanja. Vidjet ćemo u tvorbi pridjeva da mnogi od njih pretpostavljaju imenicu na *-ba* ili *-idba*.

f. Sufiks *-(a)k*

Glagolskih imenica na *-(a)k* nema mnogo: *dohodak* (čisti d. 9, javni d. 10, nečisti d. 56), *doplatak* (službeni d. 117), *gubitak* (g. građanstva 178, g. službe 188), *iznosak* (dioni i. 118, plaćeni i. 122), *izpravak* 76, *izvadak* 113, *naputak* 13, *nedostatak* (formalni n. 62), *postupak* (disciplinarni p. 91, karnostni p. 205, povedba p. 104, sudbeni p. 91, verifikacioni p. 93, dokidati p. 106), *povratak* (carinski p. 55, dohodarstveni p. 55, porezni p. 56), *prestupak* 91, *primitak* (p. očitovanja 89), *razsutak* (r. društva 125), *sastanak* 71, *trošak* (t. iztrage 72, naknada t. 114, namirenje t. 40, putni t. 114, rukovodni t. 55, skrbni t. 150, upravni t. 101, zajednički t. 40), *zaključak* (obtužbeni z. 104, stvaranje z. 75).

Te imenice označuju glagolsku radnju i njezinu posljedicu, a posljedica je nekad vrlo konkretna.

g. Sufiks *-aj*

Sa sufiksom *-aj* imamo samo nekoliko glagolskih imenica: *izvještaj* 72, *odnošaj* (državnopravni o. 95, obćinarski o. 150), *prekršaj* 132, *stečaj* (nadležni stečaj 68), *tečaj* (molbeni t. 205, t. periode 159).

I te imenice označuju glagolsku radnju i njezinu posljedicu. Neke se javljaju i s nekim drugim sufiksom, a u istom značenju: *izvještaj* – *izvješće*, *prekršaj* – *prekršenje*, *odnošaj* – *odnos*.

h. Sufiks *-nja*

S tim sufiksom imamo samo pet imenica: *mržnja* (m. proti ustavu 57), *prietnja*

(pod prijetnjom naknade 151), *prošnja* (p. za opunomoćenje 123), *radnja* (javna r. 75, kulturna r. 115), *smetnja* (s. mira 58), *sumnja* (razlog sumnje 72).

Te imenice znače glagolsku radnju. Tvore se od nesvršenih glagola, a po značenju su najbliže glagolskim imenicama na *-je*. Ni od njih se uglavnom ne tvore pridjevi.

1.6. Zbirne imenice

U ovoj skupini imenica imamo samo sufiks *-ad* i *-stvo*. Na sufiks *-ad* imamo samo imenicu *siročad* 148, a na *-stvo* ima više: *liečničstvo* 97, *pučanstvo* (popisivanje p. 154, statistika p. 98), *učiteljstvo* 115. Često je teško razlikovati mislene imenice na *-stvo*/*-tvo* (pogotovo one koje su izvedene od imenica koje znače osobu) od zbirnih imenica. Mnoge od njih mogu značiti osobinu, poslove, službu, ali i skup ljudi koji to obavljaju.

1.7. Imenice koje označuju poreze, takse i uopće novčane izdatke

Tu imamo samo četiri sufiksa: *-ovina*, *-ina*, *-nina* i *-arina*. Sufiksom *-ovina* tvorene su samo dvije imenice: *konakovina* 14 i *službovina* 141. Tu bi se mogla ubrojiti još imenica *mirovina* 161, ali ona nije dovoljno motivirana, jer se ne daje za bilo kakvo mirovanje nego za ono vrijeme kad čovjek završi službeno svoj radni vijek pa kažemo da je u miru. U sva tri slučaja mogao bi biti sufiks *-ina* samo bi onda bila pridjevska motivacija. Na sufiks *-nina* imamo samo imenicu *uporabinina* 192 'porez na uporabu čega', ali bi i tu mogla biti pridjevska motivacija, pa bi bio sufiks *-ina*. Na sufiks *-arina* zabilježio sam tri imenice: *kućarina* 88 'porez na kuću', *potrošarina* 10 'porez na potrošnju' i *zemljarina* 88 'porez na zemlju'. *Potrošarina* je dakle izvrsna riječ za 'porez na promet' i kao termin puno prikladnija.

2. Prefiksalna tvorba

Ima samo nekoliko imenica prefiksalne tvorbe. Najviše ih ima koje znače položaj u zvanju ili zanimanju: *nadkurator* 90, *nadvornik* 66, *podužupan* 128, *podnačelnik* 190, *pralječnik* 114.

Maretićev *Savjetnik* kaže pod *pra-* da nije dobro *praliječnik* nego *vrhovni liječnik* jer se *pra-* upotrebljava samo u starosnom smislu pa ga nije dobro upotrebljavati za izricanje kakve prednosti u zvanju, zanimanju.

Imenice s prefiksom *ne-* imaju zaničkanu pozitivno značenje: *nevaljanost* (nevaljanost ženitbe 170), *nedopadnost* 84, *neodgovornost* 70, *neodvisnost* (zakonita n. 63), *nepovriedivost* 70, *nesuglasje* 91, *nezavičajnik* 177. Te imenice stoje u kontradiktornom odnosu prema imenicama bez prefiksa *ne-*.

Prefiks *protu-* najčešće znači suprotnost: *protupredlog* 76. Maretić u *Savjetniku* pod *protu-* kaže da je bolje *protivan prijedlog* nego *protuprijedlog*. Ponekad se semantičkoj suprotnosti pridružuje vremenska socijativnost, što se ne isključuje. Tako dva kandidata za jedan izbor s jednog su gledišta protukandidati, a s drugoga sukandidati.

Prefiks *su-* označuje socijativnost: *sukandidat* 72, *suobčinar* 164.

Prefiks *vele-* znači uvećavanje: *veleizdaja* (zločin v. 57). Maretić se protivi takvim tvorenicama od prefiksa *vele-* i imenice, te kaže da je za njem. *Hochverrat* bolje u hrvatskom *državna izdaja*. Tu imenicu ima Šnj. pod *Hochverrath*, JPT pod istom natuknicom, a ima je i Mažuranić u *Prinosima*. Imenica je načinjena prema srednjovjekovnom latinskom *alta proditio* pa je njem. *Hochverrat* doslovna prevedenica, a *veleizdaja* nije doslovna prevedenica jer lat. *altus* i njem. *hoch* barem prvotno ne znače *velik* nego *visok*, premda su to doduše sličnoznačnice.

3. Prefiksarno-sufiksna tvorba

Zabilježio sam samo dvije imenice koje su tvorene na taj način: *načelnik* (gradski n. 128, vrhovni n. 201) koju možemo preobličiti u 'onaj koji je na čelu' i *namjestnik* (kraljev n. 66) 'onaj koji je na mjestu/namjesto koga'.

4. Čisto slaganje

Na taj način tvori se također malo imenica: *poslovodstvo* 166, *ovrhovoditelj* 204, *računopoložitelj* 162, *sveučilište* 134, *vodogradjevina* 110, *samouprava* 201. Slično je tvorena i imenica *perovodja* 36, ali ona nije motivirana jer *perovođa* ne vodi pero, nego spise, pisarničke poslove i sl.

5. Složeno-sufiksna tvorba

Po tom načinu tvoreno je također samo nekoliko imenica: *zločinac* 155, *dobrovoljac* 149, *domobran* 110, *koristoljublje* 91, *vjerodajnica* 71, *brzofjav* 9.

B. Pridjevi

1. Sufiksna tvorba

Sufiksna tvorba i u pridjeva je najplodniji tvorbeni način. U terminologiji rijetko dolaze opisni pridjevi, a posvojni su veoma česti. Navest ćemo najprije nekoliko opisnih s njihovim terminološkim kontekstom, a onda ćemo se malo više zadržati na posvojnicama. Opisni imaju ove sufikse: *-alan*, *-(a)n/-ni*, *-ev(a)n*, *-ovit*, *-iv*. Sufiks *-(a)n* imamo u pridjeva *zajedničan* (z. vladalac 31), *pogibeljan* (p. javnoj sigurnosti 127), *pokretan* (p. svojina 135, p. vlastnina 171), sufiks *-ev(ah)n* imamo samo u *učevan* (u. društvo 99). Neki pridjevi znače opskrbljenost. Takvi su *plodovit* 172 i *silovit* (s. promjena ustava 57), a pridjev *izberiv* 183 znači mogućnost.

Kako smo već rekli, sufiksna tvorba posvojnih pridjeva veoma je bogata. Tu imamo ove sufikse: *-ov/-ev*, *-ski/-ki*, *-evski*, *-ovski*, *-ani*, *-eni*, *-beni*, *-evni*, *-oni*, *-ovni*, *-ni*, *-nji*, *-šnji* i *-aći*. Najplodniji su *-eni*, *-ski/-ki*, *-ni* i *-ovni*. Na njima ćemo se više i zadržati, a za ostale ćemo navesti samo po koji primjer. Sufiks *-ev* imamo u pridjevu *kraljev* (k.

namjestnik 66), sufiks *-ov* u pridjevu *odsudjenikov* (o. žena 178), i u *odborov* (o. predlog 80), *-evski* imamo u *kraljevski* (k. dvor 7, k. kurija 89, k. odpis 60, k. tabla 89, k. veličanstvo 29, k. zakletva 63, k. zavjernica 61), *-ovski* imamo samo u *grofovski* (g. naslov 88), *-ani* imamo samo u *novčani* (n. globa 129, n. sustav 9), sufiks *-evni* imamo u *plaćevni* (p. šema 190) i *književni* (k. proizvod 9), *-ovni* imamo u *naukovni* (n. zavod 153) i *porezovni* (p. sustav 39), sufiks *-nji* imamo u *nutarnji* (n. samouprava 10, n. uprava 11) i *unutarnji* (u. poslovi 97, u. uređenje 92), *-šnji* imamo u *godišnji* (g. višak 152) i *središnji* (s. verifikacioni odbor 72), a sufiks *-ači* imamo samo u pridjevu *pisajući* (p. materijal 210). Na sufiks *-oni* imamo samo pridjev *verifikacioni* (v. postupak 93).

Sufiksom *-ov* tvore pridjev imenice koje znače osobu. Budući da je i *odbor* kao neko tijelo, pravna osoba, ima pridjev *odborov*, ali ima i *odborni* 80, *odborski* 188, a katkad i genitiv imenice.

Pridjevi na *-eni* najčešće se tvore od imenica na *-ba* i *-stvo*, a često i od drugih: *dohodarstveni* (d. jamčevina 55), *gospodarstveni* (g. vjeresija 97), *dvojbeni* (d. zavičaj 151), *kazneni* (k. progonjenje 100, k. zakon 58), *mienbeni* (m. pravo 9), *nagodbjeni* (n. zakon 160), *obtužbeni* (o. zaključak 104), *podielbeni* (p. pravo 192), *poglarstveni* (p. dozvola 127), *poljodielstveni* (p. asekuracija 97), *nasliedbeni* (n. red 62), *redarstveni* (r. vlast 120), *udarstveni* (r. poslovi 97), *selitbeni* (s. troškovi 101), *službeni* (s. doplatak 117, s. jezik 16, s. podatak 9), *zdravstveni* (z. poslovi 97, z. savjetnik 114, z. struka 114, z. vieće 113), *znanstveni* (z. zavod 99), *ženitbeni* (ž. pravo 130, ž. sud 130). Kako smo već vidjeli u tvorbi glagolskih imenica, imenice na *-ba* imaju veliku tvorbenu prednost jer se od njih mogu izvoditi pridjevi.

Ovdje valja napomenuti da pridjevi *obranbeni* 7, *sudbeni* 103 i *uručbeni* 76 nisu tvoreni od imenica *obranba*, *sudba* i *uručba*, pa se tu izlučuje sufiks *-beni* a ne *-eni*.

Evo pridjeva sa sufiksom *-ski/-ki*: *građanski* (g. list 178, g. služba 90, g. zakon 125), *gradski* (g. načelnik 128, g. poglavarstvo 180, g. samouprava 201, g. skupština 188, g. zastupnik 179), *gruntovnički* (g. uživatelj 88, g. vlasnik 88), *hrvatski* (h. izvornik 17, h. jezik 16), *kotarski* (k. cesta 110, k. občina 130, k. oblast 150), *kraljevski* (k. sud 105), *krunski* (k. dobra 66), *ljekarnički* (lj. cjenik 114), *obćinarski* (o. pravo 148, o. zavičaj 149), *obćinski* (o. cesta 110, o. činovnik 161, o. dobro 171, o. hatar 163, o. imovina 171, o. namet 181, o. porez 154, o. potreboća 165, o. rednik 175, o. stvar 87, o. sveza 147, o. ustav 145, o. vlastina 171), *odborski* (o. razprava 211, o. sjednica 188), *provozarinski* (p. porez 27), *sjednički* (s. zapisnik 211), *zajednički* (z. jamstvo 11, z. kuća 13, z. kućanstvo 171, z. obrana 32, z. poslovi 9, z. proračun 38, z. sabor 8, z. sjednica 36, z. sporazumak 48, z. svojina 136, z. trošak 11, z. vlada 7), *zakonarski* (z. perioda 68, z. pravo 12), *zemaljski* (z. arhiv 108, z. blagajna 109, z. kultura 115, z. oblast 87, z. sabor 29, z. zapovjedništvo 174, z. savjetnik 114, z. uprava 75, z. ustav 6, z. vlada 72, z. katastar 98), *županijski* (ž. skupština 145). Pridjev *zakonarski* izveden je od imenice *zakonar*, koja je potvrđena u Šzn. Pridjev *provozarinski* dobro je načinjen od imenice *provozarina*, ali sveza *provozarinski porez* nije dobra jer *provozarina* već znači 'porez na provoz, provozni porez'. Pridjev *odborski* i *sjednički* dobro su napravljeni pa je i danas bolje tako nego uzeti genitiv od imenice *odbor*, *sjednica*.

Sufiks *-ni* imaju ovi pridjevi: *državni* (d. blagajnica 140, d. cesta 9, d. dobra 8, d. dostojanstvenik 95, d. dug 42, d. imovina 21, d. monopol 11, d. ovrhovoditelj 204, d. porez 181, d. potreboća 165, d. sabor 8, d. škola 133, d. ugovor 9, d. urednik 166, d. zajednica 6), *izborni* (i. čin 157, i. izprava 93, i. kotar 181, i. listina 86, i. odbor 185, i. pravo 180, i. red 86, i. skupština 178, i. zapisnik 71, i. žara 185), *kućni* (k. red 75), *kulturni* (k. radnja 115, k. vijeće 115), *narodni* (n. zastupnik 68), *nastavni* (n. zaklada 15), *običajni* (o. svečanost 127), *odborni* (o. predlog 80, o. predsjednik 75, o. sjednica 74), *odgodni* (o. moć 125), *odpravni* (o. knjiga 210), *odsječni* (o. savjetnik 114), *odštetni* (o. tražbina 103), *okružni* (o. nadzornik 90), *poduzetni* (p. fond 119), *pokroviteljni* (p. pravo 154), *policajni* (p. slučaj 160), *porezni* (p. knjiga 156, p. nadzornik 202, p. ovrhovoditelj 204, p. povratak 56, p. zaostatak 12, p. snaga 9, p. sustav 8, p. svota 56), *samoupravni* (s. poslovi 14, s. tielo 145), *vladni* (v. čin 102, v. izvjestitelj 114), *vjeresijni* (v. zavod 97), *upravni* (u. godina 172, u. oblast 116, u. odbor 145, u. okoliš 171, u. trošak 108), *ustavni* (u. pravo 58). Neki od tih pridjeva danas su nam neobični jer su nam drukčije navike, npr. *odborni*, *odsječni*, *vladni*. Za prvi već UZ ima više likova. Tu su iskorištene sve mogućnosti: *odborov*, *odborni*, *odborski* i *odbora*. Druga dva imaju samo taj lik. Rijetko takav pridjev imaju imenice na *-telj* kao npr. *pokroviteljni*. Pridjev *policajni* načinjen je od njem. *Polizei* i našeg sufiksa.

Pridjeva sa sufiksom *-ovni* nema puno: *naukovni* (n. zavod 153), *poslovni* (p. krug 203), *rentovni* (r. zavod 119), *službovni* (s. perioda 159), *strukovni* (s. izvjestitelj 210, s. vještina 15), *svjetovni* (s. sud 132), *uredovni* (u. pečat 164), *vrhovni* (v. načelnik 201, v. oblast 87, v. sudište 117, v. uprava 97).

2. Prefiksalna tvorba

Imamo samo nekoliko pridjeva koji se tvore na taj način, i to svi s prefiksom *ne-* koji daje pridjevu zanimljivo značenje: *nečist* (n. dohodak 56), *neizravan* (n. porez 8), *nekriv* 107, *nepokretan* (n. dobro 192, n. imovina 21, n. svojina 135, n. vlastnina 171), *neposredan* (n. pravo 87), *nepoznat* (n. zavičaj 151), *neprekoračiv* (n. rok 105), *nezavisan* (n. država 48, n. sudac 116).

b) višičlani nazivi

Višičlani su oni nazivi koji se sastoje od dvije ili više riječi. Njih prema njihovim sintagmatskim odnosima možemo podijeliti na a) atributne, β) adverbijalne, γ) objektivne.

a) atributna veza

Najviše višičlanih naziva povezano je tom vezom. To su najčešće pridjev + imenica, kao npr.: *abdikacionalna listina* 62, *apsolutna moć* 31, *autonomna vlada* 17, *banska čast* 100, *zemljišna celokupnost* 20, *krunsko dobro* 66 itd., ali se često javlja imenica + imenica u genitivu s atributnom funkcijom.

β) adverbijalna veza

Takva veza ne javlja se često. U njoj se pojavljuje imenica + priložna oznaka: *predsjednik po dobi* 92, *igranje na dobitak* 121, *prigovor proti valjanosti* 186, *mržnja proti ustavu* 57 itd. i glagol + prilog ili priložna oznaka: *iznovično glasovati* 82, *zateći u činu* 41, *dati pod zakup* 171 itd.

γ) objektna veza

To je veza najčešća poslije atributne. U njoj stoji glagol + odgovarajuća dopuna: *dokidati postupak* 106, *izvršivati članstvo* 95, *odreći se vlasti* 41 itd.

3. STAROST NAZIVA

Većina naziva što su potvrđeni u našem korpusu odlikuje se višestoljetnom stari-
nom, ali ih ima dosta mlađih, novijih i novih. Stoga bismo po starosti nazive mogli podi-
jeliti na: a) nazive koji su potvrđeni prvi put u drugoj polovici 19. stoljeća. U takvu radu
obično služi AR kao pokazatelj starosti i potvrđenosti naziva. Jasno je da u tom moramo
računati s dosta velikom vjerojatnošću, ali ne sa sigurnošću.

a) nazivi potvrđeni prije 2. polovice 19. stoljeća

Kako rekosmo, u tu skupinu ide većina naziva, koji su u AR i MP obilno potvrđeni.
Tu možemo spomenuti samo nekoliko radi primjera: *branitelj* 106, *daća* 165, *danak* 169,
dioba 137, *družba* 166, *dug* 42, *kralj* 61, *kruna* 89, *medja* 97 itd.

b) nazivi potvrđeni prvi put u 2. polovici 19. stoljeća

U ovu skupinu idu nazivi koji nisu potvrđeni u AR ili su potvrđeni u drugom zna-
čenju, a takvih nije baš malo, ali u odnosu na čitav korpus oni su ipak manjina. Njih
ćemo vidjeti u posebnom popisu. Osim toga ima naziva koji jesu potvrđeni u AR, ali su
potvrde samo mlađe, tj. iz druge polovice 19. stoljeća. I njih ćemo posebno navesti da
se jasno i pregledno vidi gdje su prvi put potvrđeni.

**Popis termina koji nisu zabilježeni u AR
ili su zabilježeni u drugom značenju**

abdikacionalni 62	<i>a. listina.</i> Na istoj strani ima i <i>odrična listina</i> . UZ na istoj strani ima <i>odreka</i> za <i>abdikaciju</i> , a tako i Klaić pod <i>abdikacija</i> ima <i>odreka</i> , a tek na zadnjem mjestu ima <i>ostavka</i> .
absolutan 86	<i>a. većina.</i> JPT pod <i>Absolute Stimmenmehrheit</i> ima <i>nadpolovična većina glasova</i> . I UZ 71 ima <i>nadpolovična većina</i> .
administrativan 20 agrarni 75 akademički 180	<i>a. sjedinjenje.</i> JPT pod <i>Administrativ</i> ima <i>upravni</i> . <i>a. poslovi</i> <i>a. stepen.</i> JPT pod <i>Stufe</i> ima <i>stupanj</i> , a Šzn. pod <i>stepen</i> upućuje na <i>stupanj</i> .
akcija 118	<i>putem dionica (akcija).</i> JPT pod <i>Actie</i> ima <i>dijelnica</i> . Klaić ima <i>dionica</i> .
aktivan 148	<i>a. pravo izbora.</i> JPT pod <i>Actives Wahlrecht</i> ima <i>pravo izbirati</i> .
aprovizioniranje 192	JPT pod <i>Versorgung</i> ima <i>oskrba</i> . Tako i Šzn. Klaić pod <i>aprovizacija</i> ima <i>opskrba</i> . <i>Aprovizioniranje</i> je napravljeno od glagola <i>aprovizionirati</i> a on od njem. glag. imenice <i>Approvision</i> . UZ 197 ima <i>živežna oskrba (aprovizioniranje)</i> .
arciopat 90 arkiv 108	Nema ni Klaić, ni pod <i>arhi-</i> . JPT pod <i>Archiv</i> ima <i>pismara</i> . Tako i Šzn. Klaić pod <i>arhiv</i> ima "... naši stari izrazi: <i>pismohrana, pismara</i> ". I UZ ima <i>pismara</i> 211.
arkivar 108 arondiranje 146	JPT pod <i>Archivar</i> ima <i>pismar</i> . <i>s. občina</i> 'utvrđivanje općinskih međa'. Klaić pod <i>arondacija</i> ima <i>zaokruženje (zemljišta)</i> .
asekuracija 97	<i>poljodielstvena a.</i> JPT pod <i>Assecuranz</i> ima <i>osiguranje</i> , a Klaić pod <i>asekuracija</i> upućuje na <i>asikuracija</i> , što znači <i>osiguranje</i> . I UZ ima često <i>osiguranje</i> .
(auditor) 176 (AR ima auditor)	<i>vojnički sudac (auditor).</i> JPT pod <i>Auditor</i> ima <i>saslušnik (vojnički sudac)</i> , a Klaić ima <i>vojni sudac</i> .
autonoman	<i>a. vlada 17, a. oblast 202.</i> Šzn. ima <i>samoupravni</i> , a tako i UZ 145.
autonomija 15	JPT pod <i>Autonomie</i> ima <i>samouprava</i> , a Šzn. ima <i>samoupravlje</i> . UZ 10, 15 i 201 ima <i>samouprava</i> . Tako i Klaić.
balotaža 195	Klaić pod <i>balota</i> ima <i>balotaža</i> 'glasovanje kuglicama; tajno glasovanje'.
bankarstvo 9 barunski 88 (AR ima barun)	Klaić pod <i>bankar</i> ima <i>bankarstvo</i> 'bankarski posao'. <i>b. naslov.</i> Klaić ima pod <i>barun</i> .

- berivo 166
bezodvlačno 73
- biljegovina 11
- biljegovni 26
blagajna 10
(AR ima adj. blagajni)
- blagostanje 42
- boljak 65
(AR ima antroponim)
- brzopisac 75
- budget 108
- cjenik 114
činbenik 20
- članstvo 95
debata 80
- (delegacija) 54
- delegovati 191
deputacija 195
diecezanski 68
dionički 118
(AR ima ktetik)
diplom 180
(AR nema ni diploma)
- osobno b.* 'plaća, primanje, osobni dohodak'. Prema JSMH to je kajkavizam napravljen prema njem. *unverzüglich*. JPT pod *Unverzüglich* ima *neodvlačan, bez otezanja*. Riječ *odvlaka* vrlo je stara i obilno potvrđena. Ima je UZ 104, AR i MP.
- 'pristojba plaćena biljezima'. Potvrđena i u Šzn. UZ 26 ima u tom značenju i *biljegovna pristojba*.
- b. pristojba.*
municipalna b. Prema MS bolje je *blagajnica*. Danas se to ipak razgraničilo pa je *blagajna* 'aerarium', a *blagajnica* 'thesauri custos femina'.
- Prema JSMH taj se rusizam može često zamijeniti našom riječi *obilje*. Ima je i Senc u svom rječniku za grčki *εὐδαιμονία*. Šzn. pod *Wohlstand* ima *dobrostanje*. 'dobro, boljitak'.
- Klaić pod *stenografija* ima *brzopisac* za *stenograf*, a Šzn. ima *brzopisar* i *hitropisar*.
- JPT pod *Budget* ima *proračun*, a tako i Šzn. pod *Budget*. I UZ ima često *proračun* (8, 38, 75). Klaić pod *budget* ima *proračun prihoda i rashoda*. MS kaže da je bolje upotrebljavati engl. riječ *budget* nego *proračun* jer da *proračun* ne odgovara dobro svome značenju.
- ljekarnički c.*
'osoba koja što čini'. Šnj. pod *Factor* ima *činbenik*, ali kao aritmetički termin. Prema MS bolje je *činilac, činitelj*, a JSMH kaže da je to loša kovanica prema *činiti*. U suvremenom jeziku uglavnom se upotrebljava za neživo.
- osobno č.* 95, *pravo č.* 89.
- specijalna d.* Uz na istoj strani (80) ima *debata* i *razprava*. *Razprava* ima u Šzn., AR i MP. Ima i Klaić pod *debata*.
- povjerenstvo (delegacija)*. JPT, Šzn., AR, Klaić, a često i UZ, imaju *povjerenstvo*.
- JPT pod *Delegiren* i Klaić pod *delegirati* imaju *odrediti*. Šnj., JPT i Klaić imaju *odaslanstvo*. Tako i UZ 37.
- d. biskup.* Klaić ima samo *dijecezni* pod *dijeceza*.
- d. društvo.* JPT pod *Actiengesellschaft* ima *dijelničko društvo*, a Šzn. *dioničko društvo*.
- 'službena isprava o dodjeli titule ili odlikovanja od nekog fakulteta, učenoga društva ili sl.'. Šzn. pod *diploma* ima *povelja, listina, diplom*. JPT pod *Diplom* ima *diploma (pravulja, pravolist)*, a Klaić pod *diploma* ima *povelja, isprava trajne vrijednosti*.

- diplomatički 31 *d. zastupanje.* JPT pod *Diplomatisch* ima *diplomatički (pravuljarski, pravolistnički)*. Kl ima samo *diplomatski* pod *diplomat(a)*.
- diplomirati 180 *diplomirani tehnik.*
- direkcija 122 JPT pod *Direction* ima *uprava (ravnateljstvo)*, a Šzn. pod *Direction* ima samo *ravnateljstvo*. Kl ima više sinonima. UZ ima često *ravnateljstvo*.
- disciplinaran *d. postupak* 91, *d. vlast* 190, *d. odbor* 204. UZ ima *disciplinaran i karnostan*, a na strani 132. ima *karnostan (disciplinaran)*. Kl ima *disciplinski i discipliniran*.
- dištriktski 130 *d. skupština.*
- djelokrug 111 Ima u MU, JPT, Šnj. Prema jezičnim savjetnicima bolje *područje* jer je *djelokrug* kalk prema njem. *Wirkungskreis*.
- dnevnica 79 *gubitak d.* JPT pod *Tagelohn* ima *nadnica*, a pod *Diäten nadnevnice*. I MP ima *dnevnica*. Danas se općenito razlikuje *dnevnica 'Tagegeld (Spesen)'* i *nadnica 'Tagelohn'*. UZ ima u prvom značenju.
- dobrovoljac 149 Prema MS *dobrovoljac* je prema njem. *Freiwilliger*, a JSMH kaže da je dobro napravljena riječ prema pridjevu *dobrovoljan*.
- dohodarstveni 55 *d. jamčevina.* Šzn. ima *dohodarstven*.
- dokaz 200 *d. o sposobnosti.* Ima ga JPT pod *Beweis*, Šzn. i MP.
- dokaznica 193 'isprava kojom se što dokazuje'. JPT ima pod *Beweisdocument*.
- dokazni 106 *d. pravila.* JPT ima pod *Beweisregel*.
- dokidati *d. postupak.* JSMH pod *dokinuti* kaže da je bolje *ukinuti*.
- doktor 180 I MP ima pod *doktur*.
- (AR ima doktor)
- domobran 110 Ima Šnj. pod *Landwehr* i Šzn. Prema MS i JSMH dobra je riječ premda je kalk.
- domobranstvo 58 Ima Šnj.
- domovnica 178 JPT pod *Heimatschein* ima *zavičajnica*, a slov. *domovnica*.
- (AR ima u zn. 'domaćica') AR pod *zavičajnica* kaže da je slov. *domovnica*. Šnj. pod *Heimatschein* ima *domovnica*. RMH ima *domovnica* u značenju 'svjedočanstvo o zavičajnom pravu, zavičajni list'. MS kaže da nije loša riječ, a JSMH kaže da je dobra. Bolje odgovara nego *zavičajnica*, jer *zavičajnica* može biti i f. prema *zavičajnik*.
- doplatak 117 *službeni d.* RMH ima samo jednu potvrdu, i to u značenju 'dodatak plaći'.
- dopadnost 84
- dopust 75 'odmor službeni'. Ima RMH.

- dopustnica 149
dopuštanje 154
dosmrtn 164
- dostojanstvenik 95
dotacija 93
dozvola 127
dozvoljenje 172
dozvoljivanje 154
doživotan 90
- dražba 172
- drugomolbeni 204
- dvojben 151
eksekutiva 157
- eksekutivan 96
- evangelički 90
faktično 6
fizikanti 114
- fond 132
- funkcija 100
- generalan 80
- 'isprava kojom se komu što dopušta'. Ima RMH.
Ima Šzn. i RMH.
d. uživatelj. Ima JPT pod *Lebenslang*, Šzn. i RMH. MS kaže da je bolje uzeti našu riječ *dosmrtn* nego bohemizam *doživotan*.
državni d.
'potpora'. Ima Šzn., Kl i RMH.
poglararstvena d. Prema MS i JSMH *dozvola* je rusizam.
oblastno d. Isto je što i *poglararstvena dozvola*.
građevno d.
d. član. Prema MS bolje *dosmrtn* nego bohemizam *doživotan*, a prema JSMH to je dobra i proširena riječ. Vjerojatno je ta riječ prevladala iz psiholoških razloga. *Dosmrtn* je bolje i zato što se može preobličiti s manje elementa, pa je tvorbeno lakša i jednostavnija.
JPT pod *Licitation* ima *dražba*. Ima je i Šzn. Prema jezičnim savjetnicima uzeta je iz češkog. JSMH kaže da se danas često u tom značenju upotrebljava *nadmetanje*. Kl pod *licitacija* ima *dražba*, *jeftimba*, *nadmetanje u jeftinoći i kvaliteti*.
d. rješitba. Danas je *drugostepeni* jer obuhvaća i žalbu, molbu, tužbu, a ne samo molbu.
d. zavičaj. JPT ima pod *Zweifelhaft* i Šzn.
JPT pod *Execution* ima *izvršba*, *izvrha*, *ovrha*. UZ češće ima *izvršba* ili *ovrha*. Na 7. str. ima *izvršba (eksekutiva)*. Eksekutiva se upotrebljava u značenju 'izvršna vlast' (nasuprot legislativi) i u značenju izvršivanje te vlasti.
e. vlast. UZ 180 ima *izvršujući organ*, što bi danas bilo *izvršni organ*.
e. crkva.
'de facto'. JPT ima *činom* (pod *Factisch*).
f. ispit. *Fizik* je prema Kl gradski ili državni liječnik, *F. ispit* je onda ispit koji treba položiti da bi tko mogao postati *fizik* i imati *fizikat*.
JPT pod *Fond* ima *zaklada*. Ima i Šzn. Kl pod *fond* ima *zaklada*; *novčana sredstva, određena za neku svrhu*. I UZ ima često *zaklada*.
obavljati f. Potvrđena u Šzn. kao filozofski, gramatički i matematički termin. U UZ znači 'služba, službovanje, dužnost'.
g. debata. Kl pod *generalan* ima *g. debata* – diskusija nadugačko i naširoko, u općim potezima, bez zalaženja u pojedinosti.

gubernator (AR ima gubernatur)	MP ima pod <i>gubernatur</i> .
inartikulacija 24	'unošenje u zakon'. Kl ima.
indigena 68	Šzn. ima u množini <i>indigeni</i> . MP pod <i>indigen</i> ima <i>tuzemac</i> , <i>tuzemka</i> . Prema JSMH naše su riječi za to <i>starosjedilac</i> , <i>domorodac</i> , <i>prastanovnik</i> .
informativan 74	<i>i. glas</i> .
inicijativa 69	<i>pravo i</i> . Prema Kl <i>inicijativa</i> znači 'prvi poticaj, pobuda, podstrek; pokretanje, poduzetnost, početni korak u nekom radu'.
inicijirati 92	Prema Kl znači 'započeti, dati prvu pobudu, pokrenuti'. U tom je značenju i u UZ.
instruirati 211	<i>i. izvjestnicu</i> 'prirediti pismeni izvještaj'. JPT pod <i>Instruieren</i> ima <i>prirediti</i> , a UZ 106 ima <i>priredba</i> <i>parnice</i> .
inteligencija 155	<i>i. pučanstva</i> , vjerojatno znači 'prosječni stupanj pismenosti'.
interpelacija 77	'upit upravljen u parlamentu na ministra'. UZ ima i <i>upit</i> 78. Ima <i>upit</i> i Šzn. pod <i>interpelacione</i> .
interpelant 77	'osoba koja je podnijela interpelaciju'.
intimacija 211	'objava'. JPT pod <i>Intimation</i> ima <i>objava</i> . UZ ima i <i>objava</i> 78. Kl na prvom mjestu ima <i>objava</i> .
inventar 152 (AR ima inventarij)	'popis stvari koje se gdje nalaze'. JPT pod <i>Inventar</i> ima <i>popis stvari</i> (<i>nagjevnik</i>).
inženir 212	Po JSMH bolje <i>inženjer</i> .
izabirati 156	<i>pravo i</i> . JPT pod <i>Wahlrecht</i> ima <i>pravo izabirati</i> , a Šzn. pod <i>Wahlrecht</i> ima <i>pravo izbora</i> .
izaslanstvo 33	'delegacija'.
izklopan 134	<i>i. pravo</i> 'isključivo pravo'.
iznovičan 76	<i>i. izbor</i> 'ponovan izbor'.
izpis 154 (AR nema u zn. 'otpis')	<i>i. neplativih tražbina</i> .
izraelitički 142	<i>i. sliedbenik</i> 'pripadnik židovske vjere, izraelita'.
izravan 194	<i>i. porez</i> .
izričan 46	<i>i. privola</i> 'izričit pristanak'.
izsušenje 98	<i>i. zemlje</i> .
izvjestnica 211	'pismeni izvještaj'.
izvještaj 72 (AR ima izvješće)	I UZ 211 ima <i>izvješće</i> , a jezični savjetnici kažu da je to rusizam.
izvršavati 51	<i>i. nadzor</i> 'nadzirati'.
jurisdikcija 68	Prema Kl <i>sudska nadležnost</i> . JPT pod <i>Jurisdiction</i> ima <i>oblast</i> (<i>sudna</i>), a pod <i>Gerichtscompetenz</i> ima <i>nadležnost suda</i> .

- kandidat 157
karnostan 203
- kazniona 91
(AR ima kaznionica)
kirurgija 180
- kongres 143
(kongrua) 166
konkretualan 109
konstituiranje 74
konstituiranje 73
kontingent 8
- kontrahiranje 8
konvertiranje 8
kućegospodar 185
kurz 121
- kvalifikacija 88
- kvestor 98
- kvota 54
- legitimovati 168
(AR ima legitimirati)
lječništvo 97
litografički 210
magaziniranje 174
medjutomnica 145
(AR ima međutimnica)
- maksimum 155
- minimum 155
- 'osoba predodređena za neki rad, dužnost, položaj'.
k. povjerenstvo 204 'disciplinska komisija', *k. iztraga* 203 'disciplinska istraga', *k. postupak* 205 'disciplinski postupak'. UZ podjednako upotrebljava *karnostan* i *disciplinarian*, a na str. 132. ima *karnostan (disciplinarian)*.
JPT pod *Strafhaus* ima *kaznica*, a Šzn. pod istom riječi ima *kaznion(ic)a*.
'grana znanosti posvećena primjenjivanju operativnih zahvata u liječenju različitih bolesti'. JPT pod *Chirurgie* ima *vidarstvo*.
Prema Kl *sastanak, skupština. zakoniti bir (kongrua).*
k. status. Nema ni Kl ni JPT.
'sastavljanje. osnivanje'.
k. sabora.
'broj četa koji neka država ima staviti na raspolaganje za određenu svrhu'. JPT pod *Contigent* ima *dotičak*, a Šzn. *zavadak, dopadak, kontigent.*
k. duga.
k. duga.
'gospodar kuće'.
nestalnost k. JPT pod *Curs* ima *novčani hod, tečaj*, a Šzn. pod *Curs* ima *hod, kurz.*
k. imetka 'određivanje vrijednosti imetka'. I Kl ima u tom značenju.
'vršitelj neke službe' (nije jasno značenje). RMH ima u značenju 'blagajnik na sveučilištu', ali u Uz ima drugo značenje. 'razmjerni dio, norma, iznos koji otpada na članove pojedinog društva, zajednice i sl.'. JPT pod *Quote* ima *iznesak*. UZ 118, 122 ima *iznosak*, a Šzn. pod *Quote* ima *diel; prilog. djeca pozakonjena ili legitimovana.*
- Može značiti 'liječnici' i 'liječnički poslovi'.
l. strojevi. Kl ima *litografski* pod *litografija*.
'spremanje u magazin, uskladištavanje'.
'potvrda koja ima vrijediti samo na neko vrijeme, dok se ne izda prava'. Izvorni tekst *medjutimnica*, a Smrekar je to promijenio u *medjutomnica*. MS kaže da je bolje *privremeno svjedočanstvo, potvrda*.
'najveća veličina'. Šzn. pod *Maximum* ima *najvećina, najvišak*.
'najmanja veličina'. Šzn. pod *Minimum* ima *najmanjina, najmanjak*.

ministarski 15	<i>m. vieće.</i>
moment 107	<i>bitni momenti razprave.</i> Šzn. ima <i>momenat.</i>
monopol 11	'isključivo pravo (proizvodnje, trgovine, obrta i sl.) koje pripada nekoj fizičkoj ili pravnoj osobi'. JPT i Šzn. imaju <i>samotržtvo.</i>
municipija 145	'grad sa samostalnom gradskom upravom'.
municipalan 10	<i>m. blagajna.</i>
nadkurator 90	
nadopunitba 20	'dopuna'.
naseljivanje 142	'naseljavanje, kolonizacija'.
(AR ima <i>naseljavanje</i>)	
nedopadnost 84	'neslaganje, nesviđanje'.
neizravan 8	<i>n. porez.</i>
nepovriedivost 70	'imunitet'.
nepoznat 151	<i>n. zavičaj.</i>
neprekoračiv 105	<i>n. rok.</i>
nesuglasje 91	'nesporazum'.
nezavičajnik 177	'stanovnik neke općine koji nema zavičajnoga prava u toj općini'.
ništovan 149	<i>n. ženitba</i> 'nevaljana ženidba'.
niveliranje 123	'izravnanje'.
norma 116	<i>zakonita n.</i> JPT i Šzn. pod <i>Norma</i> imaju <i>pravilo.</i>
normirati 58	'postaviti pravilo, odrediti propis'.
notariuš 144	<i>obćinski n.</i> MP ima tako pod <i>notar.</i> JPT pod <i>Notar</i> ima <i>bilježnik.</i> Tako i Šzn. pod <i>Notär.</i> UZ ima redovito <i>bilježnik,</i> a samo na tom mjestu <i>notariuš.</i>
novčanstvo 33	<i>posao n.</i> 'financijski poslovi'. JPT pod <i>Finanzministerium</i> ima <i>minister novčanstva.</i> Šzn. pod <i>novčan</i> ima <i>novčani poslovi (financije),</i> a pod <i>Finanzwesen</i> ima <i>novčanski poslovi, novčanstvo.</i>
novčarstvo 9	Šnj., Šzn. i JPT imaju <i>novčara</i> za <i>Bank,</i> a <i>novčarski</i> za <i>Bank-.</i> Šzn. ima i <i>novčar</i> za <i>Bankmann.</i> Prema tome <i>novčarstvo</i> bi bilo <i>bankarstvo,</i> tj. <i>bankarski poslovi,</i> što odgovara njem. <i>Bankwesen.</i>
obhodočašenje 127	<i>vjerozakonsko o.</i> 'vjerska procesija, ophod'.
obračunavanje 12	'obračun'.
obrok 56	'rata'.
obskrban 119	<i>o. zavod.</i> JPT pod <i>Versorgungshaus</i> ima <i>oskrbna kuća.</i> <i>Obskrba</i> ima samo u Šnj. pod <i>Versorgung,</i> ali i on <i>b</i> meće u zgrade, pa može biti i <i>oskrba.</i> UZ ima samo <i>obskrba</i> i <i>obskrbbni.</i>
obtužben 104	<i>o. zaključak.</i>

odborov 80	<i>o. predlog.</i> UZ ima i <i>odborski</i> i <i>odborni</i> : <i>odborni predlog</i> 80, <i>odborska sjednica</i> 188.
odgojivanje 162	'odgoj, odgajanje'.
odsudjenikov 178	<i>o. žena.</i>
odsuće 66	JSMH kaže da je ta riječ zastarjela i da je danas bolje <i>odsutnost</i> .
odštetni 103	<i>o. tražbina</i> 'traženje odštete'.
odvjetovatelj 167	'osoba koja ima pravo odvjeta, glasa, glasovatelj'.
operat 130	<i>sinodski o.</i> JPT pod <i>Operat</i> ima <i>sastavak</i> .
osvjedočivati 122	'uvjeravati (se)'. Prema MS i JSMH to je kalk prema njem. <i>überzeugen</i> , gdje je <i>über</i> prevedeno <i>sa</i> a <i>zeugen</i> sa <i>svjedočiti</i> . Oba preporučuju da je bolje upotrebljavati naše riječi: <i>uvjeriti (se), uvjeravati (se)</i> .
ovlaštenost 93	'svojsstvo onoga za koji je ovlašten'.
ovozomski 134	<i>o. zavod.</i> To odgovara njem. <i>inländisch</i> . Za to JPT ima <i>tuземski</i> , a Šzn. <i>domaći</i> . Suprotno je <i>ausländisch</i> – <i>inozemski</i> Uz 134, <i>inostrani</i> UZ 31. AR ima glagol <i>ovršiti</i> 'učiniti otku' s potvrdom samo iz Šuleka.
paragraf 9	Šzn. ima <i>paragraf</i> bez ikakve hrvatske zamjene. Kl ima <i>član, članak</i> . Uz 7 ima <i>zakonski članak</i> .
paritetnost 36	<i>načelo p.</i> 'načelo jednakosti'. Kl ima <i>paritet, paritetni</i> , ali <i>paritetnost</i> nema.
parlament 35	JPT pod <i>Parlament</i> ima <i>zborište</i> , Šzn. pod istom riječi ima <i>sabor, parl(i)ament</i> . Kl ima <i>izborni najviši zakonodavni organ</i> .
patronat 133	<i>školski p.</i> Kl pod <i>patron</i> ima <i>zaštitništvo, pokroviteljstvo, zaštita, okrilje</i> . JPT pod <i>Patronat</i> ima <i>zavjetništvo</i> , a pod <i>Schulpatron</i> ima <i>školski zavjetnik</i> .
patronatski 192	<i>p. pravo.</i>
paušal 140	JPT za njem. <i>Pauschale</i> ima <i>odsječnica</i> . Šzn. ima <i>osječnina</i> . Kl pod <i>paušal</i> ima <i>svota određena otprilike</i> .
paušalan 27	<i>p. svota</i> 'svota određena otprilike'.
perioda 68	<i>saborska p.</i> UZ 74 ima i <i>saborsko razdobje</i> .
(AR ima <i>period</i>)	
periodičan 134	<i>p. izkaz</i> 'iskaz koji se ponavlja u određenim vremenskim razmacima'.
(AR ima <i>periodički</i>)	
peticija 192	<i>pravo p.</i> JPT pod <i>Petition</i> ima <i>molba</i> . Kl pod <i>petent</i> ima i <i>peticija</i> 'kolektivna molba koja se podnosi ponajvećma najvišoj vlasti'.
	<i>p. poslovi.</i>
	'poduzeće'.
	<i>samostalni p.</i> 'samostalni poduzetnik'.
pisarnički 202	
podhvat 166	
podhvatnik 164	

podielben 192	<i>p. pravo.</i>
poduzetništvo 26	<i>parobrodarsko p.</i> 'parobrodarski poduzetnici, parobrodarsko poduzeće'.
pokroviteljni 154	<i>p. pravo</i> 'pokroviteljsko, protektorsko pravo'.
poljodielstveni 97	<i>p. asekuracija.</i>
ponudba 32	'ponuda'. JPT pod <i>Anbietung</i> ima <i>ponuda</i> . I Šzn. ima <i>ponuda</i> .
poreznik 156	<i>najveći p.</i> 'osoba koja ima najveći porez'. JPT za <i>Steuereinnehmer</i> ima <i>poreznik</i> , a za <i>Steuerpflchtiger</i> <i>porezovnik</i> . <i>Poreznik</i> bi prema tome bio ubirač poreza, a <i>porezovnik</i> porezni obveznik. UZ to također dobro razlikuje, ali je na tom mjestu vjerojatno greškom upotrijebljena riječ <i>poreznik</i> , a u izvornom tekstu stoji pravilno <i>porezovnik</i> .
porezovni 39	<i>p. sustav.</i> Uz ima i <i>porezni sustav</i> 8.
porijeklo 89	<i>izravno p.</i> MP ima <i>porijeklo</i> pod <i>podriet</i> . Šzn. pod <i>Herkunft</i> ima samo <i>podrietlo</i> .
postigavanje 30	'postizanje, postignuće'.
povedba 104	<i>p. parnica.</i>
povjereništvo 35	'skup povjerenika, povjerenstvo, komisija'.
pozitivan 106	<i>p. pravilo</i> 'utvrđeno, pisano pravilo'.
pragmatički 6	<i>p. sankcija</i> 'temeljni zakon koji regulira državna pitanja od najvećeg značenja'.
pragmatičan 59	<i>p. sankcija</i> isto što <i>pragmatička</i> .
pralječnik 114	MS pod <i>pra-</i> kaže da nije dobro <i>pralječnik</i> nego <i>vrhovni liječnik</i> .
pravovaljano 107	JSMH kaže za <i>pravovaljan</i> da je bolje <i>pravno valjan</i> , pa to vrijedi i ovdje. JPT pod <i>Rechtgiltig</i> ima <i>valjano po pravu</i> .
pravovaljanost 161	'pravna valjanost'. JPT pod <i>Rechtsgiltigkeit</i> ima <i>valjanost po pravu</i> .
predbježan 125	<i>p. mjera.</i> Prema MS i JSMH bolje je <i>prethodan</i> .
predlagatelj 76	'predlagač'.
preobrazivanje 32	'preobražavanje'.
(AR ima <i>preobrazivati</i>)	
preparandija 115	'učiteljska škola'.
presluha 106	'preslušanje, saslušanje'. JPT ima <i>saslušati</i> pod <i>Verhören</i> . I UZ ima <i>saslušati</i> 21.
pretresivanje 105	'razpravljavanje, razprava'.
prihodni 119	<i>p. zavod.</i>
prijavljenje 155	'prijava'.
prijetak 56	'prihod'.
primitak	<i>p. očitovanja</i> 89.
(AR ima u značenju dohodak, plaća, nagrada)	

prisuje 157	JSMH za <i>odsuee</i> kaže da je zastarjelo te da je bolje upotrebljavati <i>odsutnost</i> . To bi vjerojatno trebalo reći i za <i>prisuee</i> , ali ne kaže ništa.
pritužitelj 72	'osoba koja pritužuje'.
privilegij 60	'isključivo pravo, prednost, povlastica'.
privola 46	<i>izrična p.</i> 'izričit pristanak'. JPT pod <i>Consens</i> ima <i>privoljenje, privolja</i> .
proizvajanje 56	'proizvodnja'.
promicalo 52	značenje odgovara njem. <i>Beförderungsmittel</i> . Šnj. ima <i>promicati</i> pod <i>befördern</i> . Jezični savjetnici kažu da je bolje <i>unapređivati</i> nego <i>promicati</i> .
protupodpisati 100	'supotpisati'.
protupredlog 76	'protivan prijedlog'. MS pod <i>protu-</i> kaže da je bolje <i>protivni prijedlog, protivni kandidat</i> , nego <i>protuprijedlog, protukandidat</i> .
prouzročivati 159	MS pod <i>prouzročiti</i> kaže da je bolje <i>uzročiti, uzrokovati</i> nego <i>prouzročiti, prouzročivati</i> .
provedba 117	<i>p zakona</i> . MS kaže da je bolje <i>izvršenje</i> , a JSMH da je bolje <i>izvršavanje</i> .
provincijal 144	Šzn. pod <i>Provincial-Kroatien</i> ima <i>provincijalna Hrvatska</i> , pa se prvi dio te složenice upotrebljavao samostalno kao imenica muškoga roda u istom značenju, tj. provincijalna Hrvatska. Tako upotrebljava i Šulek u HU str. 20.
provozarinski 27	<i>p. porez</i> . JPT pod <i>Durchfuhrszoll</i> ima <i>provozna carina</i> , a Šzn. ima <i>provoznina</i> .
publikacija 211	'objava'. JPT pod <i>Publication</i> ima <i>objava</i> . I UZ 78 ima <i>objava</i> .
računopoložitelj 162	'polagač/položitelj računa, računodavac'. JPT pod <i>Rechnungsleger</i> ima <i>davatelj, davalac računa, računodavac</i> .
ravnobrojan 33	<i>r. povjerenstvo</i> 'delegacija s jednakim brojem članova'.
razpisivati 8	<i>r. porez</i> 'određivati porez'.
razporezivanje 33	'određivanje poreza'.
razporezovati 160	'odrediti porez'.
realni 133	<i>r. škola</i> . JPT pod <i>Realschule</i> ima <i>stvarna škola</i> , a Šzn. pod <i>Reale</i> ima <i>realka</i> .
rednik 69	'redar'.
rednik 175	<i>obćinski r.</i> 'općinski pravilnik, pravilnik o uređenju općina'.
(rehabilitacija) 107	<i>uzpostava (rehabilitacija)</i> 'pravni povratak u prijašnje stanje'.
reklamacija 94	'prigovor'. JPT pod <i>Reclamation (Gegenerklärung)</i> ima <i>očitoвање proti čemu</i> , a Šzn. <i>prigovor</i> ima u značenju 'objećio'. UZ 186 ima <i>prigovor proti valjanosti</i> .

rekvizicija 72	'skup osoba koje vrše istragu'. UZ 72 ima i <i>iztraga</i> . JPT pod <i>Untersuchung</i> ima <i>iztraga</i> , a pod <i>Requisition</i> <i>iskanje, iztraživanje, traženje, iskanje natrag, silovna nabava</i> .
(rentovni) 119	<i>prihodni (rentovni) zavod</i> . JPT pod <i>Rentenanstalt</i> ima <i>prihodni zavod</i> , a Šzn. pod <i>Rentenanstalt</i> ima <i>prihodar-nica</i> .
rezultat 82	<i>dvojba o r</i> . UZ 74 ima <i>posljedak glasovanja</i> . I Šzn. ima <i>posljedak</i> pod <i>Resultat</i> .
rudarstveni 97	<i>r. poslovi</i> . JPT i Šzn. pod <i>Bergwesen</i> imaju <i>rudarstvo</i> .
rukovodni 55	<i>r. troškovi</i> 'upravni, administrativni troškovi'. JPT i Šzn. pod <i>Administrativ</i> imaju samo <i>upravni</i> .
sankcionirati 28	'potvrditi, odobriti koji novi zakon, uzakoniti'.
sasluhnuti 8	'čuti, poslušati'.
sazovnica 71	'pismeni poziv kojim se saziva sjednica sabora ili sl.'
selitben 101	<i>s. troškovi</i> .
senior 140	<i>senior (starešina)</i> . JPT pod <i>Seniorat</i> ima <i>starješinstvo</i> .
skontralan 201	<i>s. sjednica</i> . Kl pod <i>skontracija</i> ima <i>upoređivanje, pregled, preračunavanje</i> . JPT pod <i>Scontringung</i> ima <i>sračunavanje pjeneznice</i> .
sredotočni 35	<i>s. parlament</i> 'opći, zajednički, glavni, centralni parlament'.
status 192	<i>stanje (status)</i> .
stečajnikov 178	<i>s. žena</i> .
stiegovnik 89	'zastavnik, stjegonoša'.
(AR ima stjegonoša)	
strukovnjak 114	'stručnjak, specijalist za neku struku'. JPT pod <i>Fachmann</i> ima <i>strukovnik, vještak</i> . JSMH za <i>strukovni</i> kaže da je suvišno pored <i>stručni</i> . To bi moglo vrijediti i za odnos <i>strukovnjak – stručnjak</i> .
subsidiarno 104	'sporedno, pomoćno'.
sudište 100	<i>sastav s. 100, vrhovno sudište 116</i> . AR ima <i>sudište</i> u značenju 'mjesto gdje se sudi'. Tako ima MP i JPT. UZ 100 ima <i>sudište</i> u značenju 'osoblje koje sudi'.
sukandidat 72	'onaj koji je kandidat zajedno s kim, protukandidat'.
suobćinar 164	'pripadnik istoj općini'.
superintendencija 129	'vrhovno poglavarstvo evangeličke crkve u bivšoj Austro-Ugarskoj'.
superintendencijalan 131	<i>s. skupština</i> .
šema 190	<i>plaćevni š.</i> Kl pod <i>šema</i> upućuje na <i>shema</i> .
škontriranje 193	'istraživanje stanja gradske blagajne'. JPT pod <i>Scontringung</i> ima <i>sračunavanje pjeneznice</i> .
štacijski 174	<i>š. zapovjedništvo</i> . JPT pod <i>Station (Stelle, Ausstellung)</i>
(AR ima štacion)	ima <i>mjesto, služba</i> .

štidij 106	'stadij, faza u kakvu procesu'.
štatistički 113	š. <i>ured.</i> JPT pod <i>Statistik</i> ima samo <i>državopis</i> , a pod <i>Statistisch</i> samo <i>državopisni</i> , a Šzn. ima <i>statistika</i> i <i>državopis</i> , a pridjev samo <i>statistički</i> . UZ ima samo <i>statistika/štatistika, statistički/štatistički</i> .
štatistika	š. <i>pučanstva</i> 98, <i>zemaljska</i> š. 112.
štitništvo 181	'tutorstvo, štitništvo'. JPT pod <i>Vormundschaft</i> ima <i>tutorstvo, zakrilstvo</i> . Šzn. pod <i>tutorstvo</i> upućuje na <i>štitništvo</i> , a pod <i>Vormundschaft</i> ima <i>štitništvo, tutorstvo</i> . Kl pod <i>tutor</i> ima <i>tutorstvo – skrbništvo, štitništvo, starateljstvo</i> .
teritorij 17	'prostor, područje neke političke cjeline'. Šzn. pod <i>Territorium</i> ima <i>zemljište</i> . UZ 65 ima <i>zemljišna celokupnost</i> , što bi se danas reklo teritorijalni integritet.
tjednica 181	'plaća za jedan tjedan'. JPT ima <i>nanedjeljnica (natjednica)</i> pod <i>Wochenohn</i> , pa tako i AR.
udjelotvoriti 26	'ostvariti'.
ugled 163	'uvid, uviđaj', njem. <i>Einsicht</i> .
(AR ima u značenju 'prizor, uzor i sl.)	
umirovljivati 192	'stavljati u mir, penzionirati'.
(AR ima umiroviti)	
unitarski 90	<i>u. crkva</i> 'unijatska, grkokatolička crkva'.
urbarski 97	<i>u. poslovi</i> . JPT pod <i>Urbarial-</i> ima <i>urbarni</i> , a Kl pod <i>urbar</i> ima <i>urbarski</i> i <i>urbarijalan</i> .
(AR ima urbaran)	<i>žara (urna)</i> 'kutija ili posuda u koju se ubacuju glasački listići'. AR pod <i>žara</i> u potvrdi iz JPT navodi i slovenski <i>urna</i> (iz slovenskog dijela JPT) té bi se moglo misliti da JPT u hrvatskom dijelu za <i>žara</i> ima usporednicu <i>urna</i> , što nije točno.
(uma) 83	<i>u. zapisnik</i> .
uručbeni 76	'osposobljenost, sposobnost'.
(AR nema ni urudžba)	<i>u. pogodba zakupnih</i> 'sklapanje zakupnih ugovora'. MS za glagol <i>utanačiti</i> kaže da je nepotrebno uzeto iz mađarskog, te da je bolje <i>uglaviti, ugovoriti</i> .
usposobljenje 8	AR ima glagol <i>utjerivati</i> u pravom značenju 'tjerati u', a nema u značenju 'utjerivati dug'. MS kaže da je to prema njem. <i>eintreiben</i> , te da je bolje <i>izgnati, izgoniti</i> . JSMH kaže da je bolje <i>naplatiti</i> nego <i>utjerivati dug</i> . JPT pod <i>Eintreiben</i> ima <i>iztjerati, naplatiti dug, globu od koga</i> .
utanačivanje 154	<i>v. odbor</i> 'verifikacijski odbor, odbor za ovjeru'. Kl pod <i>verifikacija</i> navodi pridjeve <i>verifikacijski</i> i <i>verifikacioni</i> . <i>Verifikacionalni</i> je prema lat. <i>verificationalis</i> .
utjerivanje 33	
utjerivati 8	
verifikacionalni 72	

- verifikacioni 93
vjeresima 97
vjerisijni 97
vodogradjevina 110
začastan 178
začastno 114
zakladnica 135
zakonski
zakonotvorstvo 10
zakonitba 168
zalagaonica 119
zaostatak 12
zavedba 54
zavičajnik 177
zavičajnost 178
zdravništvo 174
- v. postupak* 'verifikacijski postupak'.
Prema JSMH treba uzeti oblik bez *j* jer nema veze s *vjera* nego je od tur. *veresi*. JPT za *Credit* ima *vjerovanje, vjerivo*. Šzn. pod *Credit* ima *vjerisija*.
v. zavod. JPT pod *Creditanstalt* ima *vjerovni zavod, vjero-vaonica*. Šzn. pod *Credit-* ima *vjerisijni*, a pod *Creditanstalt* *vjeresima*.
'gradnja na vodi'. JPT pod *Wasserbau* ima *vodozgrada*, a Šzn. pod istom riječi ima *građenje u vodi* i dalje *Wasserbauwerk, vodna građevina*.
z. gradjanin 'počasni gradjanin'. JPT pod *Ehrenbürger* ima *počastni gragjanin* i Šzn. ima *počastan*, a nema *začastan*. MS kaže da je bolje *počastan* prema *počast, počastiti*. 'honorarno, besplatno, za čast, volonterski'.
'isprava o davanju u zakladu'.
z. perioda 68, *z. pravo* 12. Šzn. ima *zakonski, zakonotvorni* za *Gesetzgebend*, a JPT ima samo *zakonotvorni*.
'zakonodavstvo, legislativa'. Šzn. ima *zakonarstvo* i *zakonotvorstvo* (pod *Gesetzgebung*). Šzn. ima i *zakonar* za *Gesetzgeber*. Danas se uobičajilo *zakonodavac, zakonodavni, zakonodavstvo*, što neki objašnjavaju kao kalk prema njem. *Gesetzgeber, gesetzgebend, Gesetzgebung*, a što se dade objasniti kao evropeizam prema grčkom i latinskom.
JPT pod *Legitimation ...* ima *pozakonitba nezakonite djece*. UZ 148 ima *pozakonjeno diete*.
Šzn. ima *zalagaon(ic)a* s uputom na *založiona*. JPT pod *Versatzamt* ima *založionica*.
MS kaže da je bolje *ostatak*. JPT pod *Rückstand* ima *ostatak* i pod *Rest* samo *ostatak*.
z. novoga sustava 'uvedba, uvođenje novoga sustava'. AR ima *zavedba* u značenju 'zavođenja nekoga na strampüticu' (najčešće u moralnom smislu). JPT pod *Verführung* ima *zavedba* u istom smislu kao i AR.
'stanovnik neke općine koji ima zavičajno pravo u toj općini'. *Zavičajnik* nije isto što i *obćanin*, jer je *obćanin* natpojam za *zavičajnik* i *nezavičajnik*. Tih naziva nema JPT ni Šulek.
'zavičajna pripadnost, zavičajno pravo'. AR ima *zavičajstvo* s jednom potvrdom iz JPT (njem. *Heimatwesen*).
'zdravstvo, zdravstveni poslovi'. To odgovara njem. *Sanitätswesen*. JPT pod *Sanitätswesen* ima *zdravstveni poslovi*. Moglo bi se pomisliti da je *zdravništvo* načinjeno prema

slov. *zdravnik*, ali je pritom važno napomenuti da slov. dio JPT nema *zdravništvo* pod *Sanitätswesen*. Rečnik SANU ima *zdravništvo* za *Sanitätswesen*, ali je potvrda kasnija nego u našem korpusu. UZ 97 ima *liečništvo* u značenju 'skup liječnika ili liječnički poslovi'.

zemljarinski 98
zemljorazteretni

z. namet 11, *z. dug* 11. To Šulek objašnjava u HU na str. 223. Kaže da je zemlja bila oslobođena tereta, tj. tlake i desetine koju je seljak davao od svoga posjeda, te da se *zemljorazteretni namet* ili *dug* plaća za negdašnju vlastelu u ime naknade. HU i na strani 255. ima *zemljorazteretni namet*.

Slabije potvrđeni nazivi – relativni neologizmi

U našem korpusu nalazimo stanovit broj naziva koji su potvrđeni u AR, ali su potvrde novije, tj. iz druge polovice 19. stoljeća. Evo tih naziva s naznakom izvora:

carevina 29	Prema AR samo u K, premda ima i Šnj.
mirovina 161	Prema AR samo Pop. i jedna knjiž. potvrda.
mienbeni 9	Prema AR samo Šzn.
mržnja 57	Prema AR samo u K.
načelstvo 140	Prema AR samo u D.
nahodnik 150	Prema AR samo u K.
naimenovanje 176	Prema AR u JPT, Petr. i Pop.
nekretnina 180	Prema AR samo u Šzn.
obskrba 148	Prema AR samo u Šnj.
obtužba 106	Prema AR samo u Pop.
odklon 105	Prema AR samo u Šzn.
odpravak 74	Prema AR u Šnj. i Šzn.
odpustnica 154	Prema AR u JPT i Šnj. i jedna knjiž. potvrda.
ortačtvo 120	Prema AR samo u JPT.
ovjeroviti 37	Prema AR samo u Pop.
ovjerovljenje 92	Prema AR samo u Pop.
ovršiti 197	Prema AR samo u Šnj.
oznaka 164	Prema AR samo u Šnj.
parnica 192	Prema AR u K i JPT.
pismohrana 211	Prema AR samo u Pop.
poduzetni 119	Prema AR samo u Pop.

postojbina 167	Prema AR samo u K, premda ima i Šnj.
potomak 89	Prema AR samo u K, premda ima i Šnj.
pravomoćnost 75	Prema AR samo u Pop.
predstojnik 102	Prema AR samo u Pop.
prestupak 91	Prema AR u K i JPT, premda ima i Šnj.
presuda 204	Prema AR u K i JPT, premda ima i Šnj.
prosvjed 65	Prema AR u JPT i Šnj.
pukovina 169	Prema AR samo u JPT.
pukovnija 8	Prema AR samo u JPT.
razsuda 75	Prema AR u Šnj. i Šzn.
razvrgnuće 125	Prema AR u Šnj. i Šzn.
samoupravan 14	Prema AR u Šzn. i Pop.
sjednički 211	Samo jedna potvrda u Zb. zak.
sporazumak 15	Samo jedna potvrda u Zb. zak.
stavak 198	Prema AR samo u Šzn.
tehnika 180	Prema AR samo u Šnj.
tiskanica 75	Prema AR samo u Pop.
tiskarstvo 97	Prema AR samo u Šnj.
učestvovanje 105	Prema AR samo u Pop.
udatba 168	Prema AR samo u Petr. s više knjiž. potvrda.
ulaznica 83	Prema AR samo u Pop. premda ima i Šnj.
uporabnina 192	Prema AR samo u JPT.
upravljaljstvo 120	Prema AR samo u Šzn.
verifikacija 73	Prema AR samo u Zb. zak.
virilan 72	Prema AR samo u Zb. zak.
vjerodajnica 71	Prema AR samo u JPT.
vladni 102	Prema AR samo u JPT.
vlastnina 171	Prema AR samo u Zb. zak.
zagoda 107	Prema AR samo u JPT.
zastupnički 13	Prema AR samo u BI.

Navedeni nazivi potvrđeni su u našem korpusu, ali kako vidimo prema AR, imaju malo rječničkih i književnih potvrda. Neki su potvrđeni samo u Zborniku zakona, a i većina ovih naziva potvrđeni su prije u našim izabranim zakonima nego u izvorima što ih navodi AR. To upućuje na relativnu novost tih naziva i na veličinu uloge što ju je imao Zbornik zakona u stvaranju i širenju hrvatske službene terminologije.

4. PODRIJETLO TERMINA

Usprkos trajno prisutnoj purističkoj težnji među stvaraocima hrvatske pisane riječi, u terminologiji što nam je daje ekscerpirana građa nalazimo dosta stranih utjecaja. Čini se da je terminologija kao jezična nadgradnja osobito pogodno tlo za jezičnu interferenciju. Ti su utjecaji ponekad gotovo neprimjetni kao npr. kad se radi o prevedenicama iz drugih jezika. Često se strane riječi i ne prevode, nego se uzimaju u svom izvornom obliku. Tada se radi o tuđicama. Da bi se strane riječi uklopile u fonološku i morfološku strukturu hrvatskoga jezika, one ponekad moraju nešto izgubiti od svoje izvornosti, moraju se prilagoditi strukturi jezika primaoca. Tada se radi o posuđenicama. Ima pak i takvih koje su izvedene od strane osnove, ali hrvatskim sufiksom. Takve izvedenice, premda su nastale od strane osnove, ponašaju se dalje kao domaće riječi i sastavni su dio leksičkog fonda hrvatskoga jezika. Stoga termine po podrijetlu možemo podijeliti u dvije skupine: a) termini domaćega podrijetla i b) termini st. mnoga podrijetla. Prvu skupinu možemo dalje podijeliti na a) izvorno domaći termini i β) prevedenice. Drugu skupinu možemo dalje podijeliti na a) termini iz neslavenskih jezika i β) termini iz slavenskih jezika.

a) Termini domaćega podrijetla

a) izvorno domaći termini

Apsolutna većina termina što se javljaju u našem korpusu domaćega je podrijetla, što je i razumljivo. Stoga ovdje nećemo ni navoditi takve termine koji su sasvim i nedvojbeno izvorno domaći, hrvatski, kao npr. *branitelj*, *uživalac*, *občina* itd.

β) prevedenice

Kako su naši ljudi dolazili u dodir s mnogim nacionalnim kulturama, upoznali su znanstvena i tehnička dostignuća tih naroda. Naučili su mnogo novih pojmova i riječi koje ih označuju. Nastojali su sve te znanstvene i kulturne tekovine prenijeti na hrvatsko tlo. Pritom su imali dvije mogućnosti: ili uzeti strani naziv za neki pojam ili stvoriti odgovarajući hrvatski naziv. Oni su najčešće birali drugu mogućnost. To je bio izraz svjesne težnje za očuvanjem nacionalnog identiteta, a često i jedini mogući način otpora tuđinu. Pri rješavanju terminoloških potreba stvaranjem odgovarajućih hrvatskih naziva poticaj je često dolazio izvana. To nije bila nikakva sramota, nego dokaz brige za jezičnu kulturu. Tako su radili i drugi narodi, ne samo slavenski, što dokazuju mnogi evropeizmi napravljeni prema grčkom ili latonskom, kao npr. *dvojba*, *okolnost*, *sustav* itd.

Kako ćemo vidjeti u mnogim primjerima, teško je utvrditi za pojedini termin otkud potječe. To jasno vidimo u proučavanju kalkova i tuđica. Nekim je istraživačima važno utvrditi prvi izvor u kojem se neki termin javlja, a drugima jezik posrednik iz kojega je dotični termin dospio u hrvatski. Tako nam se isti termini pojavljuju s jednoga gledišta

kao prevedenice iz njemačkog jezika, a s drugog gledišta kao posuđenice iz češkog, ruskog itd. Isto tako može neka riječ biti u njemačkom prevedenica iz latinskog ili grčkog, a u hrvatskom prevedenica iz njemačkog ili da je možda njemačka riječ dala poticaj da u hrvatskom nastane baš takva riječ kakva je nastala, što je doduše često malo vjerojatno, imajući na umu intimniji odnos Hrvata prema latinskom jeziku. Čini mi se, a to je dobro uočio i prof. Babić, u ocjeni Rammelmeyerove knjige *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen*, da mnogi istraživači, proučavatelji ove problematike, pa među njima i Rammelmeyer, griješe protiv staroga poznatog logičkog pravila *De posse ad esse conclusio non valet*. Oni također često upadaju u zabludu zato što zanemaruju unutrašnju razvojnu sposobnost pojedinoga jezika, te proglašavaju neku riječ prevedenicom iz jezika *x* u jeziku *y*, premda bi se ta riječ mogla pojaviti u jeziku *y* unutarnjim njegovim razvojem, sve da i nije bilo jezika *x*. Da bismo istakli težinu problema i različitost objašnjenja pojedinih istraživača te problematike, navest ćemo samo nekoliko primjera u kojima se to jasno vidi:

- birač 156 Prema Rammelmeyeru to je prevedenica iz njem. *Wähler*. Čini se kao da autor zaboravlja da je to i u njemačkom nov pojam, koji je naravno i u Hrvata nov, i da je u hrvatskom mogao za taj pojam nastati novi naziv neovisno o njemačkom, jer je glagol *birati* veoma star.
- blagostanje 42 Prema Rammelmeyeru prevedenica iz njem. *Wohlstand*, prema Jonkeu uzeta iz češkog, a prema Maretićevu *Savjetniku* i JSMH iz ruskog. Zar to ne bi moglo biti prevedeno izravno iz grčkog, kako to ima i Senc u svojem *Grčko-hrvatskom rječniku*?
- brzobjav 9 Tu riječ Rammelmeyer doduše navodi među njem. prevedenicama (njem. *Telegramm, Telegraph*), ali oprezno dodaje: "Das dt. Wort gab lediglich den Anstoß zu dieser Lehnschöpfung".
- cjenik 114 Prema Rammelmeyeru i to je prevedenica iz njem. *Preisliste, Preis-kurant*, premda je riječ *cijena* u hrvatskom veoma stara, a i sufiks *-ik* ima dugu tradiciju.
- posjed 148 Prema Maretiću to je evropeizam iz lat. *possessio*. Rammelmayer pak misli da je prevedenica prema njem. *Besitz*. Prema Kurelcu prevedena je već u 16. st. iz latinskog, a prema Zori iz talijanskog. Rammelmeyer s.v. *propisati* navodi i *propis* kao njem. prevedenicu, a za glagol *propisati*, koji je inače veoma star, jedva može dopustiti da bi mogao biti prema latinskom.
- stalan 147 Prema Rammelmeyeru riječ je uzeta već davno prema lat. *constans* ili *stabilis*, ali je pod utjecajem njem. *ständig* ('andauernd') dobila u hrvatskom čisto novo značenje, tj. vremensko, pa je njem. semantička posuđenica.
- sustav 9 Prema Maretiću ta je riječ posuđena iz češkog, prema JSMH iz ruskog ili češkog, a Rammelmeyer misli da je to evropeizam koji je zacijelo došao u hrvatski jezik preko njem., ali ne isključuje

- ni mogućnost češkog posredništva.
- važan 72 Prema Mažuranićevim *Prinosima*, Maretiću i Rammelmeyeru riječ je preuzeta iz češkog ili ruskog, gdje je prevedenica prema njemačkom, odnosno posuđenica iz poljskog preko ukrajinskog, u kojem je opet prevedenica prema njemačkom.
- veleizdaja 57 Rammelmeyer je navodi kao njem. prevedenicu i navodi potvrde za njezino njem. podrijetlo. Maretić se načelno protivi takvim tvorenica pa za *veleizdaja* kaže da je bolje *državna izdaja*. Tu riječ ima Šnj. i JPT pod *Hochverrath*. Mažuranić u *Prinosima* kaže da je ta riječ načinjena prema srednjovjekovnom latinskom *alta proditio*, pa je njem. *Hochverrat* doslovna prevedenica iz latinskog. Hrvatska riječ *veleizdaja* nije doslovna prevedenica iz latinskog ni iz njem. jer lat. *altus* i njem. *hoch* barem prvotno ne znače *velik* nego *visok*, premda su to doduše sličnoznačnice.
- vjerodostojan 36 Prema Trivuncu, JSMH, Schneeweißu i Rammelmeyeru to je prevedenica prema njem. *gläubwürdig*. Istraživači ne spominju mogućnost da je ta riječ prevedena iz lat. *fidedignus*, što je veoma često u srednjovjekovnom hrvatskom latinitetu te bi bilo sasvim normalno uzeti latinski kao poticaj.

U našem korpusu ima preko stotinu naziva što ih istraživači jezičnog kalkiranja nabrajaju među njemačkim prevedenicama. Neki doduše dopuštaju i druge mogućnosti (npr. češko ili rusko posredništvo, talijanski kao uzro u južnim krajevima Hrvatske, izravni latinski ili grčki utjecaj). Navedeni primjeri svakako pokazuju složenost te problematike i zahtijevaju temeljitiji pristup istraživanju jezičnog kalkiranja, pa u ovom radu daljnje primjere neću navoditi, kao ni rješenja pojedinih dosadašnjih istraživača. To će vjerojatno biti tema iscrpnijeg rada iz tog područja.

b) Termini stranoga podrijetla

U našem korpusu, kako već rekosmo, ima dosta termina stranoga podrijetla. Mnogo toga što je rečeno u prethodnom poglavlju vrijedi i ovdje. I u ovoj problematici često je teško utvrditi prvi izvor termina i jezik posrednik. Tako nam se u literaturi o tome često serviraju, ponekad i neuvjerljivo, neki naši germanizmi, a koji su izvorno iz latinskog ili grčkog, francuskog ili talijanskog jezika. Putovi širenja neke riječi često su veoma magloviti. Čini se da i tu istraživači pomalo ignoriraju odavno poznatu činjenicu da je latinski jezik bio stoljećima književni jezik većine Hrvata, a takav odnos Hrvata prema latinskom jeziku unosi mnogo svjetla u proučavanje problematike jezičnih utjecaja, kad je latinski prvi izvor nekoga termina. Tako mi se čini smiono kad Schneeweiß među našim germanizmima nabraja: *auditor*, *docent*, *doktor*, *magistrat*, *recept*, *student* itd. To dolazi otuda što neki istraživači Tagliavinijev "criterio della forza di penetrazione" uzimaju praktično kao glavni kriterij u proučavanju jezičnih utjecaja, premda Tagliavini kaže:

“Il criterio della forza di penetrazione e un criterio ausiliare per stabilire l’origine della parola...”⁹ Kad bismo npr. zanemarili jezik posrednik, a to se ne smije zanemariti, u našem korpusu našli bismo najviše riječi latinskoga, talijanskog, francuskog, grčkog, engleskog, njemačkog i turskog podrijetla od neslavenskih jezika, a češkoga, ruskog, crkvenoslavenskog, srpskog i slovenskog od slavenskih jezika. U tom se vidi da su turcizmi i germanizmi, kao i u suvremenom hrvatskom književnom jeziku svedeni na najmanju moguću mjeru, a upravo iz različitosti odnosa Hrvata i Srba prema germanizmima i turcizmima proizlaze mnoge razlike između hrvatskoga i srpskog književnog idioma. Uzme li se pak u obzir i jezik posrednik (koji je ponekad semantički inovator), onda se taj odnos donekle mijenja, ali ne baš bitno, jer se uglavnom radi o riječima koje su očito latinske, a koje su preko njemačkog prodrle u hrvatski (ponekad s novim značenjem, kao npr. *auditor* u značenju vojnički sudac, što je semantička inovacija).

a) termini iz neslavenskih jezika

1. Termini iz klasičnih i zapadnoevropskih jezika

U ovom poglavlju navest ćemo samo nekoliko naziva koji su posuđeni iz evropskih neslavenskih jezika, a na kojima se osobito izražava složenost putova jezičnog posuđivanja, pogotovo kad se radi o riječima koje su posvećene davninom a kojima je prvi izvor grčki ili latinski. Ako su one poznate i drugim evropskim neslavenskim jezicima, pitanje je tada nisu li možda u hrvatski došle preko nekog posrednika i kojega. Evo ih samo nekoliko:

balotaža 195	Klaić s.v. <i>balota</i> kaže da je iz franc. <i>ballotte</i> , a Franolić za riječ <i>balotaža</i> kaže da je od njem. <i>Ballotage</i> , a to od franc. <i>ballotage</i> .
debata 80	I tu Klaić upućuje na francuski kao zadnji izvor, a Franolić kaže da je u hrvatski došla iz njem. <i>Debatte</i> , a u njem. iz franc. <i>debat</i> .
ministar 58	Prema Klaiću ta je riječ došla iz lat. <i>minister</i> , a prema Franoliću iz njem. <i>Minister</i> , a u njem. iz franc. <i>ministre</i> .
parlament 35	Prema Klaiću nastala je od tal. <i>parlare</i> , a prema Franoliću u hrvatski je došla iz njem. <i>Parlament</i> , kamo je dospjela iz franc. <i>parlament</i> .
asekuracija 97	Jernej s.v. <i>asikuracija</i> kaže da je iz tal. <i>assicurazione</i> , a <i>asekuracija</i> iz njem. <i>Assekuranz</i> . Klaić s.v. <i>asekuracija</i> upućuje na <i>asikuracija</i> , a tu kaže da je iz talijanskog.

U našem korpusu ima nešto preko stotinu naziva iz evropskih neslavenskih jezika. Ovo nekoliko primjera dovoljno je da pokaže složenost te problematike. Ostale primjere ispuštam zasad jer zahtijevaju temeljitije istraživanje te problematike, što će vjerojatno biti zadatak posebna rada iz tog područja.

⁹ v. Jernej str. 61.

2. Termini turskoga podrijetla

Od riječi iz turskoga jezika imamo samo dvije: *boja* 17 i *vjeresija* 97 (< tur. *ve-resi*). Zatim imamo dvije izvedenice od turske riječi: *ortačtvo* 120 prema tur. *ortak* i *konakovina* prema tur. *konak*.

β) termini iz slavenskih jezika

Zbog sličnosti jezične strukture slavenskih jezika teško je utvrditi sa sigurnošću je li neka riječ uzeta iz nekog slavenskog jezika ili je prevedena iz nekog neslavenskog jezika, ili je pak slavenski ili neslavenski jezik poslužio kao poticaj da se aktivira hrvatski jezični potencijal i da neka riječ prijeđe ex potentia ad actum. Obično vrijeme pojavljivanja neke riječi služi u takvim istraživanjima kao putokaz, ali mi se čini da je ono u tome dosta nepouzdan jamac. U tim proučavanjima ima i dosta subjektivnog. Proučavatelji hrvatskih prevedenica (kao npr. Rammelaeyer) tvrdit će za mnoge moguće prevedenice da stvarno to i jesu, proučavatelji ruskih ili čeških utjecaja proglašavat će opet neke njemačke prevedenice posuđenicama iz ruskog ili češkog. I tu stoji pred nama još golem posao. Naš nam korpus pruža obilje građe za to. Prema proučavateljima slavenskih utjecaja na hrvatski jezik u našem korpusu ima pedesetak rusizama i tridesetak bohemizama.

5. TERMINOLOŠKA SINONIMIJA

U zakonskim tekstovima veoma često nailazimo na terminološke sinonime. Najčešće se pritom radi o terminološkim dubletama u kojima je jedan domaći, a drugi strani termin. Ima dosta i takvih slučajeva da supostoje za isti pojam jednočlani i višečlani termin. Nailazimo također i na djelomičnu sinonimiju, tj. takvu u kojoj je samo jedan član višečlanog termina sinonim, ali su sveze različite. Ponekad susrećemo i takvih termina koji su sinonimi, a temelje se na prirodnom antagonizmu, na nekakvoj semantičkoj opreci. Veoma često nalazimo u zagradama tzv. objasnidbene sinonime. Sad ćemo navesti sinonimne termine, a napose objasnidbene terminske sinonime:

Sinonimni termini

abdikacionalna listina 62	– odrična listina 62 – odreka 62 – odreknuće 62
absolutna većina 86	– nadpolovična većina 71
aprovizioniranje 192	– živežna obskrba 197
arkiv 108	– pismara 211 – pismohrana 211
autonomija 15	– samouprava 201
bankarstvo 9	– novčarstvo 9
berivo 166	– plaća 93
biljegovina 11	– biljegovna pristojba 26

blagajna 10	– blagajnica 140 – pjeneznica 171
blagostanje 42	– boljak 65
budget 108	– proračun 75
čeonik 176	– načelnik 128
debata 80	– razprava 80
delegacija 54	– izaslanstvo 33
deputacija 195	– odaslanstvo 37
direkcija 122	– uprava 97
disciplinarni postupak 91	– karnostni postupak 205
djelokrug 111	– poslovni krug 203
dnevica 79	– nadnica 181
dogovor 55	– sporazumak 48
dohodak 9	– prihod 171 – prijetak 66
dokaz 200	– dokaznica 193
domaćinstvo 9	– kućanstvo 88
dosmrtni (uživalac) 164	– doživotni (član) 90
dopustnica 149	– dozvola 127 – odobrenje 197
eksekutiva 157	– izvršba 159
financijski poslovi 8	– novčanstvo 33
fond 122	– zaklada 162
funkcija 100	– služba 148
glasovnica 185	– cedulja 82 (iz konteksta se vidi da se radi o glasačkoj)
glasovatelj 195	– odvietovatelj 167
glas, pravo g. 72	– odvjet, pravo o. 122
imetak 88	– imovina 21
inostrana (država) 31	– inozemski (zavod) 134
interpelacija 77	– upit 78 – pitanje 74
iznos 182	– iznosak 118
iztraga 203	– rekvizicija 72
izvješće 211	– izvještaj 211 – izvjestnica 211 ('pismeni izvještaj')
kolonizacija 97	– naseljivanje 142
komunitet 164	– občina 131
kuća velikaša 13	– velikaška kuća 13
kulturno vieće 115	– vieće za kulturu 114
kurz 121	– tečaj 205
lice 14	– osoba (vojnička o.) 166
medja 97	– granica 65
mirovina 161	– penzija 166
nagoda 6	– nagodba 20
naredba 55	– odredba 163 – ustanova 94
notariuš 144	– bilježnik 69
odbijanje (nasliedstva) 154	– odklon (pravo o.) 124

opunomoćenje 123	– punomoć 185	
osnova, zakonska o. 94	– temelj, pravni t. 91	
perioda 68	– razdobje 74	
podhvat 166	– poduzeće 119 – preduzeće 114	
porezni sustav 8	– porezovni sustav 39	
postaviti u mir 116	– umirovljivati 192	
postojbina 167	– zavičaj 151	
potreba 84	– potreboća 165 – potrebstina 11	
preinaka 22	– promjena 57 – izmjena 37	
prekršaj 132	– prekršenje 125	
provedba 117	– provedenje 86	
sabornica 93	– saborska dvorana 71	
sjeditba 84	– sjednica 74	
svojina – nepokretna 135		nepokretna 171
– pokretna 135	– vlasništvo, pravo v. 166 – vlastina – občinska 171	
– zajednička 136		– pokretna 171
taksa 11	– pristojba 26	
tarfina 91	– zatvor 129	
teritorij 17	– zemljište 18	
tudjanin 164	– stranac 160	
učiona 132	– učionica 134	
udaja 148	– udatba 168	
udova 150	– udovica 166	
uporabnina 192	– potrošarina 10	
velikaš 88	– velmoža 63	
zakletva 63	– zavjernica 61	
zakonarstvo 10	– zakonodavstvo 29	

Objasnidbeni terminski sinonimi

To su termini koji stoje u zagradama i objašnjavaju ili preciziraju termin koji je ispred. Kako ćemo vidjeti, u zagradi najčešće stoji strani termin (uglavnom latinski ili njemački), koji je poznatiji i precizniji. Tu je očito nastojanje da se uvode hrvatski nazivi, ali i briga zakonodavca da zakonski tekstovi budu što razumljiviji i precizniji. Navest ćemo sve takve termine koji se u našem korpusu javljaju:

Brinuti se za živežnu opskrbu (aprovizioniranje) 197

dionica (akcija) 118

djeca pozakonjena ili legitimovana 168

ima se ... glasovati ponajprije o načelu celoga predloga (generalna debata), zatim o svakoj posebnoj točki predloga (specijalna debata) 80

iztraživanje stanja gradske blagajne (škontriranje) 193

izvršba (eksekutiva) 7

izvršujuća (eksekutivna) vlast 193
karnostne (disciplinarne) stvari 132
komisija (deputacija) 138
nadzornik (kurator) 140
općina kotarska (seniorat) 138
općine crkvene (općine župne, seniorati, superintendencije) 134
općine kotarske (seniorati, tractus) 130
općine superintendencijalne (superintendencije) 130
općinski nadzornik (kurator) 138
općinski odbor (zastupstvo) 155
općinski sudac (knez) 158
posao novčanstva (Münzwesen) 53
poslanstvo (delegacija) 14
povjerenik (komitent) 131
povjereništvo (delegacija) 14
povjerenstvo (delegacija) 55
pravila društvena (statuti) 124
pravo odvieta (glasa) 167
prihodne (rentovne) zavode 119
priredba parnice (instruiranje) 106
prirediti (instruirati) parnicu 106
radnja (služba) za potreboće općinske 172
samouprava (autonomija) 15
senioratski nadzornik (kurator) 138
seniori (starešine) 140
službovina (Functions-Zulage) 140
stanje (status) 193
stol sedmorice (vrhovno sudište) 117
superintendencijalni nadzornik (kurator) 138
svojina općinska (dobra općinska i imovina općinska) 171
svojina (vlastnina) 134
svojina zajednička (imetak i dobro) 164
točni popisi (zabilješke – Inventarien) 171
uzpostava (rehabilitacija) 107
vieće župno (presbiterium) 130
vojnički sudci (auditori) 176
vrhovni načelnik (veliki župan) 201
zakonitba ili legitimacija 168
zakoniti bir (kongrua) 166
žara (urna) 83

Popis kratica

- AR = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1880. i dalje.
- BI = Broz-Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika I–II*, Zagreb 1901.
- BS = Babukićeva *Ilirska slovnica*, Zagreb 1854.
- D = Daničićev *Rječnik*
- HU = Šulekov *Hrvatski ustav*
- JSMH = *Jezični savjetnik s gramatikom*, Matica hrvatska, Zagreb 1971.
- JPT = *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprache Oesterreichs*, Wien 1853.
- KI = Klaićev *Veliki rječnik stranih riječi*, Zagreb 1978.
- MG = Maretićeva *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb 1963³.
- MP = Mažuranićevi *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb 1911–1922.
- MS = Mažuranićeva *Slovnica hrvatska*, Zagreb 1859.
- Petr. = Petranovićeva *Ručna knjiga najnužnijih pravdoslovnih riječi*, Zadar 1862.
- Pop. = Popovićev *Rečnik srpskoga i nemačkoga jezika*, Pančevo 1895.
- RMH = *Rječnik Matice hrvatske*
- UZ = Smrekarovo *Ustavno zakonoslovje*, Zagreb 1888.
- Šnj. = Šulekov *Deutsch-kroatisches Wörterbuch*, Zagreb 1860.
- Šzn. = Šulekov *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*, Zagreb 1874/1875.
- VS = Veberova *Slovnica hrvatska*, Zagreb 1871, 1873. i 1876.
- ZZN = *Zbornik zakona i naredaba*
- ZVL = *Zemaljsko-vladni list*

Literatura

- Andrić, Nikola, *Branič jezika hrvatskoga*, Zagreb 1911.
- AR = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1880. i dalje.
- Babić, Stjepan, *Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom jeziku*, Rad JAZU, 344, Zagreb 1966, 63–256.
- Isti, *Tvorba imenica sufiskom -telj*, Jezik, XXI, Zagreb 1973, 6–12.
- Isti, *Odnos izvedenica sa -telj i -lac*, Jezik, XXI, Zagreb 1974, 90–95.
- Isti, *Sustav u tvorbi imenica muškoga roda koje znače vršitelja radnje (nomina agentis)*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 15, Zagreb 1977, 11–18.
- Isti, *Granica između tvorbenih i netvorbenih (motiviranih i nemotiviranih) riječi*, Prilozi – VIII. međunarodni slavistički kongres, HFD, Zagreb 1978, 7–14.
- Isti, *Njemačke prevedenice – izazov našim lingvistima*, Dometi, Rijeka 1980.
- Babić, Stjepan – Težak, Stjepko, *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1972⁵.
- Broz, Ivan – Iveković, Franjo, *Rječnik hrvatskoga jezika I–II*, Zagreb 1901.
- Filipović, Rudolf, *Kontakti jezika u teoriji i praksi*, Zagreb 1971.
- Franolić, Branko, *Les mots d'emprunt Français en Croatie*, Nouvelles editions Latines, Pariz 1976.
- Jernej, Josip, *Sugli italianismi penetrati nel serbo-croato negli ultimo cento anni*, Studia Romanica, Zagreb 1956, br. 1, 54–82.
- Jonke, Ljudevit, *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb 1964.
- Isti, *Slavenske pozajmljenice u Šulekovu "Rječniku znanstvenoga nazivlja"*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta, III, Zagreb 1955, 71–82.
- JPT = *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprache Oesterreichs*, Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe, Wien 1853.
- JSMH = *Jezični savjetnik s gramatikom*, Matica hrvatska, Zagreb 1971.
- Karadžić, St. Vuk, *Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem riječima*, Beograd 1898³.
- Katičić, Radoslav, *Jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb 1971, 271.
- Klaić, Bratoljub, *Veliki rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb 1978.
- Kurelac, Fran, *Mulj govora nespretna i nepodobna nanešen na obale našega jezika; ili: O barbarizmih*, u: Rad JAZU, 24, Zagreb 1873.
- Maretić, Tomo, *Jezični savjetnik*, Znanstvena djela za opću naobrazbu 7, Zagreb 1924.
- Isti, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb 1963³.
- Isti, *Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku*, u: Rad JAZU, 108, Zagreb 1892, 68–98.
- Mažuranić, Antun, *Slovnica hrvatska*. Za gimnazije i realne škole. Dio I. *Rěčoslovje*, Zagreb 1859.

- Mažuranić, Vladimir, *O rječniku pravnoga nazivlja hrvatskoga*, Zagreb 1902 (posebni otisak iz Rada JAZU 150).
- Mažuranić, Vladimir, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb 1908–1922, Dodatci 1923.
- Moguš, Milan, *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb 1971, 100.
- Isti, *Antun Mažuranić*, Zagreb 1978.
- Muljačić, Žarko, *Tipologija jezičnog kalka*, Radovi Filozofskog fakulteta 7, Zadar 1968, 5–19.
- Rammelmeyer, Matthias, *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zu Lexikologie und Wortbildung*. Wiesbaden 1975.
- Schneeweiß, E., *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin 1960.
- Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I–II, Matica hrvatska, Zagreb 1969.
- Šulek, Bogoslav, *Deutsch-kroatisches Wörterbuch*, I–II, Zagreb 1860.
- Isti, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*, I–II, Zagreb 1874/75.
- Tkalčević, Veber Adolf, *Slovnica hrvatska*, Zagreb 1871, 1873. i 1876.
- Vince Zlatko, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1978.

ZAKLJUČAK

Iz ovoga rada jasno se vidi da su se zakonski tekstovi što se gramatike tiče držali norme koju je postavila zagrebačka filološka škola. Zaista su rijetka odstupanja od nje. I u rješavanju terminoloških potreba zakonski se tekstovi uglavnom drže načela što ih je proklamirala zagrebačka filološka škola. To se osobito vidi u zamjenjivanju stranih naziva hrvatskima. U korpusu ima lijep broj naziva koji su noviji.

Premda ti zakoni obuhvaćaju razdoblje od više od trideset godina, oni ipak pokazuju dosta veliku homogenost u pravopisnom, jezičnom, pa donekle i u terminološkom smislu, oslanjajući se čvrsto na normu i načela zagrebačka filološke škole. Na tim temeljima hrvatski je jezik dobro ispunio i tu svoju funkciju i pokazao da je sposoban da se njime upravlja, zapovijeda i da je dostojan, kako reče Vladimir Mažuranić, da ozvanja za gospodskim i za zelenim stolom.

Zusammenfassung

DIE KROATISCHE VERFASSUNGSRECHTSSPRACHE IN DER 2. HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS

In dieser Arbeit wird auf Grund der ausgewählten kroatischen Gesetztexte aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts die kroatische allgemeinsprachliche und terminologische Problematik untersucht. Der Autor hat bewiesen, dass diese Texte an den allen Sprachebenen nach der Kodifikationsnorm der in jener Zeit in Kroatien dominierenden Zagreber philologischen Schule regiert sind. In der Lösung der terminologischen Fragen hat erwähnte Schule bestimmte Grundsätze, die in diesen Texten angewendet sind. Man betont die innere Möglichkeiten der kroatischen Sprache in Ausfüllung der neuen, amtssprachlichen Funktion.